

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Evidenčné číslo: 105003/B/2022/36122176493741316

**NÁBOŽENSTVO AKO FAKTOR V ZAHRANIČNEJ
POLITIKE TURECKA**

Bakalárska práca

2022

Emil Sliacky

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

**NÁBOŽENSTVO AKO FAKTOR V ZAHRANIČNEJ
POLITIKE TURECKA**

Bakalárska práca

Študijný program: Medzinárodné ekonomické vzťahy
Študijný odbor: Ekonomika a manažment
Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných politických vzťahov
Vedúci záverečnej práce: doc. Ľubomír Čech, PhDr., CSc.

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracoval samostatne a že som uviedol všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

Emil Sliacky

Pod'akovanie

Touto cestou by som rád pod'akoval vedúcemu mojej záverečnej práce doc. PhDr. Ľubomírovi Čechovi, CSc. za cenné rady a odborné vedenie pri písaní bakalárskej práce.

ABSTRAKT

SLIACKY, Emil: *Náboženstvo ako faktor v zahraničnej politike Turecka*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných politických vzťahov. – doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.. – Bratislava: FMV EU, 2022, 56 s.

Cieľom záverečnej práce je objasniť postavenie náboženstva v zahraničnej politike Turecka. Prvá kapitola sa zaoberá vývojom tureckých dejín a je rozdelená do piatich podkapitol. Približuje kľúčové okamihy v dejinách, takisto ako vznik a vplyv islamu na štátne zriadenia. Druhá kapitola opisuje metodológiu, stanovuje hypotézu, výskumné otázky a ciele práce. Tretia, záverečná kapitola rozdelená do 7 podkapitol, približuje čitateľovi zahraničnú politiku štátu v období od roku 2002, vzťahy so susednými štátmi a vplyv islamu na zahraničné vzťahy Turecka. Výsledkom riešenia danej problematiky je analýza vplyvu náboženstva na zahraničnú politiku Turecka na základe tureckých zahraničných vzťahov s okolitými krajinami. Náboženstvo do istej miery vplýva na tureckých aktérov spojených so zahraničnou politikou, ale nemôžeme povedať, že by na základe tohto zistenia krajina bola islamistická alebo jednala vo väčšej miere v záujme islamu.

Kľúčové slová: Turecko, islam, zahraničná politika, AKP

ABSTRACT

SLIACKY, Emil: *Religion as a factor in Turkey's foreign policy*. – University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Political Relations. – doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.. – Bratislava: FMV EU, 2022, 56 p.

The aim of this thesis is to clarify the position of religion in Turkey's foreign policy. The first chapter deals with the development of Turkish history. It looks at key moments in history, as well as the emergence and influence of Islam on the state system. The second chapter describes the methodology, sets out the hypothesis, research questions and objectives of the thesis. The third and final chapter introduces the reader to the state's foreign policy in the period since 2002, relations with neighbouring states and the impact of Islam on Turkey's foreign relations. As a result of addressing the given issue, the influence of religion on Turkey's foreign policy is analysed on the basis of Turkey's foreign relations with neighbouring countries. Religion influences Turkish foreign policy related state actors to some extent but we cannot say that based on this finding the country is Islamist or acts more in the interest of Islam.

Keywords: Turkey, Islam, foreign policy, AKP

Obsah

Úvod	8
1 Vývoj Turecka v priebehu dejín	10
1.1 Kľúčové okamihy najstarších dejín.....	10
1.2 Zlatý vek Osmanskej ríše	11
1.3 Reformy tureckého národa	14
1.4 Prvá svetová vojna a prvá republika	17
1.5 Vplyv druhej svetovej vojny a cesta k dnešnému Turecku	20
2 Ciele práce a metodológia.....	24
2.1 Cieľ práce.....	24
2.2 Metodológia	24
2.3 Hypotéza a výskumné otázky.....	25
3 AKP, zahraničné vzťahy Turecka a vplyv islamu	26
3.1 Triumf strany AKP.....	26
3.2 Davutoğluova doktrína.....	29
3.3 Turecko-iránske vzťahy	30
3.4 Turecko-sýrske vzťahy.....	34
3.5 Turecko-iracké vzťahy	38
3.6 Zhodnotenie zahraničnej politiky Turecka v období vlády AKP	41
3.7 Vplyv zmeny postoja AKP k islamu na tureckú zahraničnú politiku	44
Záver	47
Zoznam použitej literatúry.....	50
Prílohy.....	56

Zoznam skratiek a značiek

AKP	Adalet ve Kalkmma Partisi (Strana spravodlivosti a rozvoja)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi (Republikánska ľudová strana)
DIB	Diyanet İşleri Başkanlığı (Riaditeľstvo pre záležitosti viery)
EHS	Európske hospodárske spoločenstvo
ISIS	Islamic State of Iraq and Syria (Islamský štát v Iraku a Sýrii)
KRG	Kurdistan Regional Government (Regionálna vláda Kurdistanu)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Organizácia Severoatlantickej zmluvy)
OSN	Organizácia spojených národov
PJAK	Partiya Jiyana Azad a Kurdistanê (Strana slobodného života Kurdistanu)
PKK	Partiya Karkerên Kurdistan (Strana kurdských pracujúcich)
PMF	Popular Mobilization Forces (Ľudové mobilizačné sily)
PYD	Partiya Yekîtiya Demokrat (Strany demokratickej únie)
SDF	Syrian Democratic Forces (Sýrske demokratické sily)
VJP	Výbor jednoty a pokroku

Úvod

Náboženstvo je mnohostranný fenomén, ktorý zohráva v životoch ľudí rôzne úlohy, pretože je zdrojom svetonázorov, zdrojom identity a legitimacy. Náboženské dedičstvo krajiny preto môže mať vplyv na jeho orientáciu, či už na domácu alebo zahraničnú politiku. Štát môže používať tvrdenia o spoločnom náboženskom dedičstve, ktoré by vyvrcholili spolupracou, spoločnou zahraničnou politikou; ale na druhej strane, ak jeden štát použije spoločné náboženské dedičstvo napríklad na pomoc zahraničným povstaniam a občianskym vojnám, môže to viesť k agresii. Preto môžu byť náboženské rozdiely inštrumentálne použité ako ospravedlnenie agresie alebo nespolupráce. Keďže táto bakalárska práca sa zameriava na náboženstvo, ktoré je vlastné spoločným vieram, myšlienkam a kultúrnym kódexom spoločnosti a jej vplyvu na zahraničnopolitické postoje, potom by analýzy vychádzali z teórie konštruktivismu, ktorá sa zásadným spôsobom zaoberá otázkou úlohy myšlienky (ciele, hrozby, obavy, identita) pri formovaní politik a kladie dôraz na normy, vnímanie a hodnoty.

Vplyv náboženstva na vzťahy medzi štátmi je jednou z intelektuálnych výziev vedcov medzinárodných vzťahov. Otázka, či má náboženstvo úlohu pri tvorbe zahraničnej politiky, je v tomto obore naďalej záhadou. Je možné zostaviť niekoľko príkladov náboženskej rétoriky, ktoré používajú vodcovia z celého sveta, stále však vyvstáva otázka, či vznikli z náboženskej príslušnosti vodcu ako zahraničnopolitický prístup, alebo boli spôsobené len rozdielnou geopolitickou situáciou; okolnosti, volebné podmienky alebo tlak záujmových skupín.

Je dôležité poznamenať, že od začiatku histórie súčasného Turecka bol islam vždy prvkom domácej a zahraničnej politiky. Úloha islamu bola v domácej politickej sfére skutočne obmedzená počas pôsobenia zakladajúceho vodcu Mustafu Kemala Atatürka a dokonca až do konca 60. rokov, ale Turecko začalo používať islam ako nástroj zahraničnej politiky na začiatku 70. rokov.¹ Používanie islamu týmto spôsobom vo vnútornej politike aj v zahraničných vzťahoch je v súlade s uznávaným návratom náboženstva do globálnej politiky, s iránskou revolúciou a následnými náboženskými incidentmi, ktoré vypukli po celom svete.

¹ OZTURK, A. E., BASER, B. *Authoritarian Politics in Turkey: Elections, Resistance and the AKP*. Londýn: Bloomsbury Publishing, 2017. s. 32 [cit. 2022-04-21]. ISBN 978-1784538002.

O úlohe identity tureckej zahraničnej politiky sa hovorí dodnes, keďže Turecko je teraz pod vládou politickej strany, ktorá má korene v politickom islamskom hnutí. Strana spravodlivosti a rozvoja (*Adalet ve Kalkmma Partisi*, AKP) na začiatku svojho vládneho obdobia donedávna uskutočňovala západne orientovanú politiku. Ďalej sa tvrdilo, že jeho politika inklinovala k Blízkemu východu a že došlo k posunu osi v zahraničnej politike Turecka. Znamená táto „zmena“, že populácia Turecka sa stala islamistickejšou, alebo to bola reakcia tureckých vodcov na vznikajúce geopolitické okolnosti a príležitosti? Alebo možno hľadať zhoršenie turecko-izraelských vzťahov v náboženskej príslušnosti tvorcov politik v krajine? Táto štúdia tvrdí, že nemožno ignorovať úlohu náboženstva ako atribút jednotlivcov a spoločenských v jeho inštitucionálnych prepojeniach so štátom.

Táto bakalárska práca sa odráža od historicko-logického úvodu, resp. chronologického priblíženia dejín, výskytu a vplyvu islamu ako domáceho náboženstva na domácu, ale hlavne zahraničnú politiku Turecka. Ak vezmeme do úvahy, že podstatou štátu je jeho identita odvodená z jeho kultúry, možno tvrdiť, že náboženstvo je neodmysliteľnou súčasťou národnej identity krajiny, formuje jeho inštitúcie a formuje jeho zahraničnopolitické záujmy. Táto štúdia sa ďalej zameriava na analýzu tureckej zahraničnej politiky, či bola v poslednom čase formovaná nábožensky prepojenými identitami. Každé náboženstvo si želá ovplyvňovať a usporiadať spoločnosť a svetskú autoritu smerom k jeho porozumeniu a záujmom.

Na základe tohto pozadia sa táto bakalárska práca snaží objasniť miesto náboženstva v politike Turecka a vysvetliť, ako môže náboženstvo ovplyvniť procesy tvorby zahraničnej politiky. Aký vplyv malo náboženstvo na zahraničnú politiku v minulosti? Kde sa náboženstvo zúčastňuje v spoločensko-politickej štruktúre? Aký vzťah možno vytvoriť medzi náboženstvom a politikou? A do akej miery náboženstvo ovplyvňuje zahraničnú politiku Turecka?

1 Vývoj Turecka v priebehu dejín

1.1 Kľúčové okamihy najstarších dejín

Turecko prešlo v priebehu tisícročí dlhým vývojom. Od množstva teritoriálnych útvarov na území Anatólskeho polostrova, po Tureckú republiku (tur. *Türkiye Cumhuriyeti*) ako ju poznáme dnes. Toto územie patrí k najstarším trvalo osídleným regiónom na svete. Prvá ríša, ktorá sa nachádzala na tomto území, bola v období staroveku Chetitská ríša (20. – 12. storočie pred n. l.), následne štát Frygov (8. – 6. storočie pred n. l.) a Lýdie (7. – 6. storočie pred n. l.). Obyvatelia tohto územia hovoriaci indoeurópskym jazykom tu vytvorili silnú ríšu, ktorá bola viac než jeden a pol tisícročia dôstojným konkurentom Mezopotámie a Egypta.

V druhom storočí pred n. l. sa v Malej Ázii objavila nová mocnosť – Rím. K prvým vojnovým stretom dochádzalo od r. 188 pred n. l. Panovníci Pergamskej ríše² sa najskôr vyhýbali stretu s rímskou ríšou, ale v r. 133 pred n. l. vojne zabrániť nedokázali. Panovník Attalos III. Filométor, správca územia, odkázal celú ríšu Rímu. Po jeho smrti sa Pergamská ríša i celá Malá Ázia stali rímskou provinciou (lat. *Asia*). Od začiatku nášho letopočtu vládli dve storočia v Malej Ázii pod rímskou nadvládou stabilné pomery. Pokračoval rozvoj obchodu a rast miest.

Práve v tomto období sa značne začalo šíriť kresťanstvo, ktorého prívrženci boli najskôr prenasledovaní, neskôr akceptovaní a nakoniec ako vyznávači štátneho náboženstva ochraňovaní. Rástol význam a bohatstvo kňazstva. Významnou udalosťou bol v roku 325 n. l. prvý cirkevný koncil, ktorý bol zvolaný na podnet Konštantína I. Veľkého, zakladateľa Konštantínopolu (Istanbul).

Snahy o vybudovanie mesta porovnateľného s Rímom sa odrážajú v širokej škále stavebných aktivít. Konštantínopol (zvaný tiež *Nova Roma*) sa stal najväčším hospodárskym a kultúrnym centrom východnej polovice rímskeho impéria, ktorá dostala neskôr názov Byzantská ríša, na čele s cisárom s absolutistickou vládou. Medzi dôležité míľniky tejto doby patrí aj vláda cisára Michala III. V 9. storočí na žiadosť kniežaťa Rastislava vyslal na Veľkú Moravu kresťanských vierozvestcov Cyrila a Metoda.

V roku 867 sa už aj tak napätý vzťah medzi Konštantínopolom a Rímom vyostřil, čo viedlo k dlhému zápasu o nadvládu v kresťanskom svete. Súperenie medzi byzantskou cirkevnou hierarchiou a rímskym pápežom sa skončilo v roku 1054 jasným rozkolom medzi

² Ríša kráľovskej helenistickej dynastie, ktorá vládla mestu Pergamon na severozápade Malej Ázie.

východnou (gréckou) a západnou (rímskou) cirkvou, čo bolo spôsobené vydaním novej pápežskej buly, vyhlasujúcej kľiatbu nad konštantínopolským patriarchom.

V závere 11. storočia začalo obdobie krížových výprav. Armády kresťanov sa dopravovali do Svätej zeme, až na malé výnimky, cez Byzantskú ríšu. Avšak štvrtá krížová výprava sa v roku 1204 obrátila proti Byzancii a skončila dobytím a vyplienením Konštantínopolu, keď krížiaci využili vnútorné nepokoje a politickú nestabilitu v ríši.

V roku 1261 Byzantínci opäť ovládli Konštantínopol a podmanili si trón. Ich panovanie poznačila ťaživá zahranično-politická situácia, hlavne víťazný postup Turkov a zložité vnútorné pomery, ktoré mali za následok pozvoľný úpadok a nevyhnutný zánik ríše. Na konci 14. storočia sa stala vazalským štátom osmanského impéria a v roku 1453 Konštantínopol padol do rúk Mehmeda II. Ríša prestala existovať.³

1.2 Zlatý vek Osmanskej ríše

Po víťazstve Arabov nad Číňanmi v bitke pri Talase v roku 751 sa veľká časť Ázie dostala do priameho kontaktu s islamským svetom. Triumfálny nástup dovŕšeného islamu, ktorý sa formoval od 7. storočia, zaznamenaný ako vznik nového náboženstva uzel svetla sveta práve v tejto dobe. V islamských prameňoch sa s islamizovanými Oghuzmi⁴ stretávame s pomenovaním Turkméni.

Do povedomia islamského sveta sa Turci dostali ako vojenské elitné jednotky v službách arabských kalifov. Hoci boli Turci otrokmi kalifov, v skutočnosti tvorili zvláštnu vojenskú kastu, z ktorej postupne vzišli mnohí vládcovia a zakladatelia dynastie. Presne tak ako to vyjadrovalo aj ich pomenovanie – *mamlúkovia*, t.j. tí, ktorí boli vlastníci vládcom. Akonáhle odvedenci vstúpili do služieb svojich pánov a stali sa moslimami, prestali byť otrokmi v právnom zmysle (nikto ich už nemohol predať) a natrvalo zostali v službách štátu.

Seldžukovia, patriaci ku kmeňovému zväzku Oghuzov, ktorí boli vyznávačmi ortodoxného islamu (sunniti) svoju moc upevnili po rozpade ríše Mahmúda z Ghazny.

V domácej náboženskej politike hľadali Seldžukovia zmier medzi sunnitským náboženským právom a islamskou mystikou. Najvýznamnejším sultánom Veľkých Seldžukov bol Džaláluddín Malikšáh, ktorý vládol v rokoch 1072 – 1092. Za jeho vlády dosiahla ríša mimoriadny hospodársky a kultúrny rozvoj, no po jeho smrti rýchlo upadla.

³ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha: Vydavatelství Libri, 2006. s. 16 ISBN 80-7277-323-2.

⁴ Historická kmeňová konfederácia Turkicov v strednej Ázii (pozn. autora).

Ríša Seldžukov musela podstúpiť skúšku ohňom, aby v 12. storočí vôbec prežila. Potom čo križiaci na začiatku 13. storočia spustošili Konštantínopol, Seldžukovia opäť zjednotili väčšinu polostrova. Zanedlho sa ukázalo, že hoci Anatóliu dobyli práve tureckí kočovníci, v centralizovanom seldžuckom štáte dominovalo mestské obyvateľstvo, ktoré nomádmi pohrdalo. Oficiálnym jazykom týchto mestských moslimov bola perzština, a pomenovanie *Turek* (Turkmén) postupne stratilo etnický obsah a stalo sa ekvivalentom termínu *kočovník*. Usadlé a kočovné obyvateľstvo sa líšilo vo viere. Mešťania vyznávali oficiálnu verziu sunnitského islamu, ku ktorej pristúpila taktiež viera v islamskú mystiku. Nomádi boli ale islamizovaní len povrchne a naďalej verili v šamanizmus alebo prírodné kultúry.

V prvej polovici 13. storočia dosiahla Seldžucká ríša v Anatólii svoj zenit. Vnútornú a vonkajšiu rovnováhu štátu však narušil mongolský vpád. Jeho dopady na moslimský svet boli drvivé, predovšetkým kvôli systematickému vyvražďovaniu obyvateľstva. Seldžucký štát síce hneď nezanikol, stal sa vazalom Mongolov, ale isto smeroval ku svojmu koncu.

Začiatkom 14. storočia bola Seldžucká ríša v rozklade a ďalší tureckí kočovníci, ktorí prichádzali z východu, zabrali prakticky všetky pozostalé byzantské regióny v Malej Ázii. Z malých pohraničných panstiev na byzantsko-moslimskom pomedzí vynikol malý štát. V priebehu dvoch desaťročí Osman⁵ obsadil väčšinu moslimských a gréckych pevností. Aspektom nezávislosti malého panstva bolo to, že Osman dal raziť vlastné mince a jeho meno bolo pripomínané pri modlitbách. Osmania (ako sa po svojom vládcovi a zakladateľovi dynastie začali nazývať aj jeho obyvatelia) síce ešte dlhé roky platili dane Mongolom, to ale ich suverenitu prakticky neobmedzovalo. Zrušením voľby kmeňového náčelníka a tradičnej delby moci, tak isto ako s premyslenou svadobnou politikou, pripravil Osman vhodné podmienky pre svojho syna Orhana – nástupcu. Práve Orhan vytvoril „novú armádu“ (janičiari), akúsi pešiu gardu vládcov.

Od druhej polovice 14. storočia bola zahájená prax núteného presídľovania rôznych skupín obyvateľstva. Dôvody boli rôzne: išlo o zaľudnenie určitého územia, strategické dôvody alebo potrestanie a neutralizáciu skupín, nebezpečných pre osmanského vládcu.

Nasledovalo storočie dlhých bojov o územie a takzvaného osmanského tiahnutia. Osmanská ríša bola hrozbou pre európske štáty a novým gigantom na mape. V 15. storočí porazili Bulharov či Srbov a viedli silný boj proti Uhorsku. Na čele uhorských vojsk stál schopný vojvodca Ján Hunyady, ktorý Osmanov porazil v Sedmohradsku.⁶

⁵ Vodca osmanských Turkov a zakladateľom Osmanskej dynastie (pozn. autora).

⁶ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha: Vydavateľstvo Libri, 2006. s. 23 ISBN 80-7277-323-2.

Nástup na trón Süleymana I. začal v roku 1520 a s tým štyridsaťšesťročné obdobie vlády najznámejšieho osmanského panovníka, za ktorého ríša dosiahla najväčší rozkvet. V Európe ho nazývali Nádherný, ale pre Osmanov bol Zákonodarcom (Kanuni). Na rozdiel od svojho predchodcu obrátil Süleyman pozornosť na Európu, hoci v ázijských provinciách musel zrazu potlačovať miestnych povstalcov. Jeho hlavným konkurentom v Európe bol španielsky kráľ a rímsko-nemecký cisár Karol V., ktorého imperátorský titul Süleyman nechcel uznať. Osmanská politika v Európe sa opierala o spojenectvo s tradičným súperom Habsburgovcov – s Francúzskom. Tlak Osmanov na habsburskú ríšu prispel nepriamo k tomu, že sa táto katolícka veľmoc musela zmieriť s existenciou protestantizmu.

K rozhodujúcej výprave proti Uhorsku došlo v roku 1526. V bitke pri Moháči Osmania porazili po necelých dvoch hodinách uhorskú armádu Ľudovíta II. Jagelovského, ktorý sa utopil pri úteku. V roku 1529 sa Süleyman vydal na nové ťaženie proti Uhorsku, dočasne obsadil Budín a nakoniec po prvýkrát neúspešne obliehal Viedeň. Po smrti Jána Zápoľského záujem o situáciu v Uhorsku vzrástol, pričom Osmania tentokrát už zostali natrvalo.

Námorné aktivity Osmanov sa sústreďovali na pirátske prepady pod vedením admirálov v službách sultána. Úspechom skončili snahy o ovládnutie alžírskoho a libanonského pobrežia. Pokus o vytlačenie johanitov z Malty v roku 1565 však ani po obliehaní ostrova nevyšiel. Osmanom sa tak nikdy nepodarilo úplne ovládnuť Stredozemné more.

Na východe bojoval Süleyman s Peržanmi od roku 1534 do 1555. Dôležitým faktorom osmansko-iránskych vzťahov bola otázka účasti ší'itských veriacich na púti do Mekky a Mediny a prístupu ší'itov k hrobu potomka Proroka v osmanskom Iraku. Najvyššia právna autorita za Süleymanovej vlády bol dokonca toho názoru, že iránsky ší'iti by nemali byť vôbec pokladaný za moslimov.

Svoju životnú púť skončil Süleyman v Uhorsku pri obliehaní pevnosti Szigetvár. Dobytie pevnosti sa však nedožil, lebo 8. augusta 1566 pod hradbami pevnosti zomrel.

Neúspechy na bojovom poli vyvolali v ríši nepokoje. Nespokojnosť viedla k palácovému prevratu, kedy sa k moci dostal nový sultán Ahmed III. (1703 – 30). Osmania prešli do protiofenzívy. Na začiatku 18. storočia Osmanská ríša utrpela ďalšiu porážku od Habsburgovcov na Balkáne. Vzrástla moc dedinskej aristokracie a miestnych vládcov, ktorí ovládali okrem Istanbulu prakticky celé impérium.⁷

⁷ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha: Vydavatelství Libri, 2006. s. 32 ISBN 80-7277-323-2.

Najväčším protivníkom Osmanov sa na poli zahraničnej politiky stalo cárske Rusko. Ruskí vladári sa najskôr sústredili na likvidáciu krymského chanátu a získanie slobodného prístupu k Čiernemu moru. Okrem toho sa Rusko stavalo do pozície ochrancov kresťanov v Osmanskej ríši. K rozhodujúcim stretom s Ruskom došlo v druhej polovici 18. storočia za panovania Kataríny II. Vojsko skončila porážkou osmanskej armády a uzavretím mieru medzi týmito dvoma mocnosťami.

1.3 Reformy tureckého národa

V 19. storočí bola úloha náboženstva v hospodársky i spoločensky „chrádnúcej“ Osmanskej ríši silne poznačená sporom dvoch protikladných východísk. Prvé vychádzalo z toho, že úpadok impéria spôsobil odklon od základných náboženských postulátov a riešenie je treba hľadať v návrate k viere. Druhé východisko tvrdilo pravý opak, teda že práve nadmiera tradície a náboženstva, a nedostatok modernizácie sú príčinou trvalého úpadku. Definovať však jasnú hranicu medzi oboma tvrdeniami sa ukazuje neľahké.⁸

Osmanská ríša bola prvým štátom v islamskom svete, ktorý prešiel k ústavnému systému vlády. Politická modernizácia Osmanskej ríše prebiehala v štyroch historických fázach: v prvom období sa zavádzali vojenské a administratívne reformy, ktoré vyvrcholili odstránením janičiarских zborov a ich nahradenie novou armádou. Najtypickejšou etapou reforiem bolo obdobie *tanzimatu*. Mladoosmanské hnutie reprezentovalo tretie obdobie modernizácie. Posledná fáza, ktorej vedúcou silou boli mladoturci, skončila odstránením sultánovho absolutizmu a nástupom tureckého nacionalizmu.

Prvým z reformných období boli **reformy Selima III.** (1789 – 1808). V tom istom roku, kedy vypukla Veľká francúzska revolúcia, nastúpil na osmanský trón vzdelaný, ale nerozhodný Selim III. Za jeho vlády prebehli v zemi prvé reformy známe pod názvom „nový poriadok“, ktoré mali zastaviť pokles moci Osmanskej ríše. Ich jadrom bola reforma armády, ktorá mala zvýšiť bojaschopnosť a disciplínu. Sultán nadviazal diplomatické styky s európskymi štátmi a otvoril zastupiteľstvá v Londýne, Paríži, Berlíne a vo Viedni. Veľkou slabinou reforiem bolo to, že sa zamerali len na armádu a neboli chápané v širšom kontexte nutných hospodárskych zmien.

Reformné kroky napriek tomu vyvolali v zemi silný odpor. Miestni feudáli a moslimskí duchovní ich vnímali ako ohrozenie svojich privilégií, nehovoriac

⁸ PIRICKÝ, Gabriel. *Islám v Turecku*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2004. s. 32 ISBN 80-89034-30-6.

o janičiaroch, ktorí bojovali o existenciu. Za neúspech reforiem môže nepriamo Veľká francúzska revolúcia, pretože vyostрила konflikty medzi európskymi mocnosťami. Napoleonova expedícia do Egypta, ktorý patrila Osmanom, pomohla konzervatívnym silám skompromitovať vtedajších osmanských reformátorov.⁹

V rokoch 1839 – 61 došlo k vyhláseniu *Gülhanskému dekrétu*, čím sa začalo v ríši obdobie reorganizácie či **tanzimatu**. Keďže imperiálny dekrét nechcel vyvolať nevraživosť moslimských duchovných, z opatrnosti interpretoval reformy ako návrat k vnútorným tradíciám islamu. Nariadenie zaviedlo tri dôležité reformy: 1) zaručovalo nedotknuteľnosť života a majetku; 2) garantovalo spravodlivý výber daní; 3) oznamovalo odhodlanie zaviesť nový systém vojenskej služby.

Dekrét sa vzťahoval na všetkých obyvateľov impéria bez ohľadu na vierovyznanie. Hoci bol dekrét zameraný na rýchle zmeny v ríši, v praxi k zmenám dochádzalo pomaly. Príčinou toho bol nedostatok financií, chýbajúca podpora zo strany obyvateľstva, sabotáž nových opatrení či podozrievavosť voči západným vzorom, ktorými sa reformy inšpirovali.

V reakcii na značné napodobňovanie európskych hodnôt vzniklo v 60. rokoch 19. storočia **mladoosmanské hnutie** na čele s trojicou ideológov (Ali Suavi, Namik Kamal, Ziya Bey). Boli to prví skutoční liberálni kritici vládnucej politiky. Mladoosmania, ktorí tvorili prvú modernú politickú stranu v osmanskej ríši, propagovali parlamentný systém vlády a návrat postulátom islamského práva. Zo začiatku vyvíjali predovšetkým novinárske aktivity, neskôr založili tajnú organizáciu a prešli k politickej činnosti. Mladoosmania ostro útočili na vládu, takže čoskoro museli emigrovať do Paríža.

V poslednom reformnom období pôsobilo **Mladoturecké hnutie**. Mladotureckú spoločnosť založili v roku 1889 absolventi vyšších škôl v Istanbule s cieľom zreformovať spoločenský poriadok ríše. Významnou postavou mladoturkov bol Ahmet Riza. V dôsledku prenasledovania odišli mnohí mladoturci do zahraničia, hlavne do Paríža.

Sultánov palác sa musel vôbec po prvýkrát vyrovnáť s tým, že vzniklo moderné mocenské centrum zložené zo schopných administrátorov, ktorí vytvorili protiváhu panovníckej moci. Tieto udalosti boli začiatkom procesu, ktorý vyvrcholil vojnou za nezávislosť a založením laickej Tureckej republiky¹⁰ v roku 1923. Pre intelektuálne elity

⁹ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha: Vydavatelství Libri, 2006. s. 44 ISBN 80-7277-323-2.

¹⁰ Laický štát je štát, ktorý nie je viazaný na žiadnu náboženskú ideológiu a súčasne zaručuje svojim občanom slobodu vyznania. V súčasnej dobe je laický štát v podstate synonymom sekulárneho štátu (odluka cirkvi od štátu), v čase svojho vzniku však znamenal prehĺbenie sekularizácie tým, že cirkvi odobral určité sféry vplyvu (najmä vzdelanie), ktoré ju aj po sekularizácii zostali (pozn. autora).

mladoturkov sa posledné desaťročie existencie Osmanskej ríše stalo nástupom nových hodnôt, počiatkom presadzovania tureckej národnej identity.

Mladoturecký Výbor jednoty a pokroku (VJP, tiež unionisti) prekvapivo váhal s prevzatím moci. Dôvodom bol pravdepodobne nízky vek mladotureckých dôstojníkov. Mladoturci sa napriek tomu snažili udalosti usmerňovať zo zákulisia.

Kľúčovou udalosťou poprevratového vývoja boli prvé parlamentné voľby. VJP bol síce zložený len z moslimov, medzi ktorými pretrvávali Turci, ale napriek tomu sa tešili podpore ostatných národností. VJP vo voľbách jednoznačne zvíťazil a získal 287 kresiel z 288. Nakoľko Mladoturci ani po voľbách nevystúpili z ústrania, sultánov palác hral naďalej veľkú úlohu.

VJP musel čeliť opozícii z dvoch strán. Na jednej stáli osmanskí liberáli, na druhej konzervatívne náboženské kruhy zložené z rádov nižšieho duchovenstva a dervišov¹¹. Náboženský extrémisti vytvorili organizáciu pod názvom Mohamedov zväz. Ich snahou bolo čeliť sekulárnej politike Mladoturkov, hoci v praxi zatiaľ parlament žiadne svetské zákony neprijal.

Ozbrojeným povstaním vedeným pod heslom islamskej obnovy, ktoré vypuklo 12. apríla 1909 v noci v hlavnom meste, boli Mladoturci nepríjemne zaskočení. Časť vojakov (ktorí na základe reforiem prišli o svoju prácu, alebo len nesúhlasili s novým nastupujúcim režimom) sa spojila s študentmi náboženských učilíšť a spoločne postupovali proti parlamentu. Zatiaľ čo veľkovezír podal demisiu, nový minister vojny sľuboval splnenie požiadaviek povstalcov.

Na základe udalostí zo 14. apríla 1909 VJP bol vytlačený z Istanbulu. V Macedónsku sa Mladoturci dokázali opäť sformovať a koncom apríla znovu ovládli Istanbul.

Pokus o kontrarevolučný zvrát otriasol pozíciami Mladoturkov a svedčil o zraniteľnosti ústavného systému. Po potlačení povstania zostala moc v rukách armády, ktorá potom stála niekoľko rokov nad zákonom. Ich najsilnejším mužom sa stal Mahmud Ševket Paša – vrchný veliteľ. VJP zahájili debaty o rozsiahlych zmenách legislatívy, ktoré mali posilniť parlamentný systém vlády. Sultánovi ostala len funkcia menovania veľkovezíra a hlavu islamskej obce (šejka islamu).

Mladoturci silne sympatizovali s ideológiou tureckého nacionalizmu a neskôr sa zamerali na politickú teóriu panturkizmu¹². Najvplyvnejším teoretikom tureckého

¹¹ Derviš je arabský termín označujúci stúpcov islamskej alternatívnej religiozity, dervišom je často člen súfijského mystického rádu (spirituálny islam) (pozn. autora).

¹² Učenie o existencii jedného veľkého tureckého národa od Balkánu po strednú Áziu (pozn. autora).

nacionalizmu sa stal spisovateľ, sociológ a filozof Ziya Gökalp (1876 – 1924). Bol presvedčený že Turci musia prijať západnú civilizáciu a zároveň si zachovať vlastnú kultúru. Hovoril, že turecký národ vznikne rozpadom islamskej obce s príspevím modernej techniky Západu. Na rozdiel od panturkistov, pre ktorých národ znamenal spoločnú rasu, Gökalp sa domnieval že určujúcim prvkom národa je kultúra. Usiloval sa taktiež o turkizáciu islamu. Turecký nacionalizmus a panturkizmus sa v roku 1912 spojili do kultúrnej organizácie nazvanej Turecké ohnisko, ktoré vydávalo časopis *Turecká domovina*.¹³

1.4 Prvá svetová vojna a prvá republika

Prvá svetová vojna začala pre Osmanov v noci z 29. na 30. októbra 1914 napadnutím ruských čiernomorských prístavov. V novembri 1914 sultán Mehmed V. vyhlásil *džihád*¹⁴. Sultán na chod vojny ale nemal v podstate žiadny vplyv, keďže Mladoturci svoju moc v zemi ešte viac upevnili. Hospodárske dôsledky vojny boli napriek postupnej industrializácii katastrofálne.

Osmanská ríša bojovala celkom na štyroch frontoch: na Kaukaze, v dnešnom Iraku, v sýrsko-palestínskej oblasti a na polostrove Gallipoli pri Dardanelskej úžine. Mladoturci považovali za najdôležitejší front na Kaukaze, ktorému velil Enver Paša¹⁵. Ofenzíva proti Rusku ale skoro stroskotala, v januári 1915 utrpeli Turci katastrofálnu porážku. Ruský postup v Anatólii posilňoval nádeje Arménov na vytvorenie vlastného štátu. V roku 1916 Rusi obsadili Ezrurum (mesto na východnom Turecku), ale revolučné udalosti v Petrohrade v roku 1917 donútili opustiť východnú Anatóliu. Cez leto 1918 Turci zahájili nový útok, ktorý bol zavŕšený obsadením ropných polí v Baku.

V bitke o Gallipoli v roku 1915 sa bojovalo o osud čiernomorských úžin a hlavného mesta ríše proti britským vojskám. Osmanským pozemným vojskám velil plukovník Mustafa Kemal (budúci otec Turkov – *Atatürk*), ktorý odrazil britské pokusy o vylodenie a donútil Britov k evakuácii.

Dňa 30. októbra 1918 podpísala osmanská ríša mier s Britmi na ostrove Lemnos. Zanedlho sa ukázalo, že to bola posledná bodka za existenciou impéria, ktorá bola v Európe

¹³ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha: Vydavateľstvo Libri, 2006. s. 61 ISBN 80-7277-323-2.

¹⁴ je snaha dodržiavať Božie príkazy a žiť podľa nich. Môže byť zameraná buď dovnútra proti vlastným slabostiam a nedostatkom alebo navonok proti nedostatkom islamskej spoločnosti alebo proti pohanom, resp. Nemoslímom (pozn. autora).

¹⁵ Osmanský minister vojny a hlavný vojenský vodca v priebehu prvej svetovej vojny, patrila k lídrom mladotureckej revolúcie (pozn. autora).

označovaná v 19. storočí ako „kolos na hlinených nohách“. Spoločne s ríšou odzvonilo aj panislamizmu a panturkizmu. Turecko si vybojovalo nezávislú národnú domovinu.

Odluka náboženstva od štátu začala v roku 1916 a dostala konkrétnu podobu v zmenách, ktoré nastali v zložení výkonnej moci, vo sfére legislatívy a v školstve. Formálne sa sekularizačné reformy prejavili tak, že šejk prestal byť členom vlády. Sekularizmus je svetonázor alebo ideológia, zameraný/á na spoločnosť vo všeobecnosti a jej verejný život ignorujúci náboženstvo, prípadne aj požadujúci striktné oddelenie spoločnosti a verejného života - najmä štátu - od cirkvi. Najvyšší duchovný hodnostár zároveň stratil súdnu právomoc v prospech ministerstva spravodlivosti. Finančné kompetencie týkajúce sa náboženských nadácií boli prenesené na novo zriadené ministerstvo. Sekularizácia vzdelávania postúpila o ďalší krok dopredu, keď boli šejkovi islamu odobrané právomoci nad náboženskými školami (*medresy, mekteby*), ktoré sa previedli pod ministerstvo školstva. Išlo o prípravu podmienok pre neskoršie zjednotenie právneho a školského systému. Šejk islamu mal do budúcnosti prispieť ku kultivácii moderného chápania islamu.

Nová legislatíva riešila taktiež rodinné záležitosti, sobáše a rozvody, dedičstvo a starostlivosť o dieťa. Táto oblasť bola úzko spätá s diskusiami o zrovnoprávnení mužov a žien. Mnohoženstvo síce zakázané nebolo, ale Mladoturci sa snažili motivovať ženy k účasti na spoločenskom živote.

V júli 1923 bola podpísaná v Lausanne nová mierová zmluva medzi štátmi Dohody a Tureckom.¹⁶ Turecko sa ako jedinému z porazených v prvej svetovej vojne nakoniec podarilo vyjednať lepšie podmienky. Ich ciele boli naplnené a krajina dosiahla plnej suverenity. Došlo k výmene obyvateľstva: pravoslávni veriaci odišli z Anatólie do Grécka a grécki moslimovia boli presídlení do Turecka. Taktiež došlo k demilitarizácii úžiny Dardanely a Bospor. Zahraničné vzťahy medzi Tureckom a Gréckom sú dodnes napäté a v politickej sfére je známy ako zamrznutý konflikt, s čím súvisia aj nepodarené pokusy o vstup Turecka do Európskej únie.

Návrh posledného veľkovezíra osmanskej ríše, ktorý chcel vytvoriť spoločnú delegáciu sa u nacionalistov stretol s odporom. 1. novembra 1922 národné zhromaždenie

¹⁶ Pôvodná mierová zmluva bola Sèvreská zmluva, ktorá bola podpísaná 10. augusta 1920 medzi štátmi Dohody a Osmanskou ríšou. Podpísaním tejto zmluvy sa Osmanská ríša vzdala všetkých nárokov na neturecké územia. Táto dohoda však nebola uznaná tureckou národnou vládou na čele s Mustafom Kemalom, ktorá už v tej dobe bola jedinou relevantnou silou nezávislou na sultánovi i silách Dohody. Aj charakter mierovej zmluvy zo Sèvres bol motiváciou pre turecké kemalistické vojská vo vojne za nezávislosť, na konci ktorej došlo k anulovaniu platnosti výsledkov Sèvreskej zmluvy (pozn. autora).

v Ankare rozhodol o zrušení sultanátu. Osmanské ministerstvá boli uzavreté a posledný sultán Vahdettin odišiel pod britskou ochranou na Maltu.

Po uzavretí mierovej zmluvy v Lausanne bol Mustafa Kemal, vojnový hrdina, zvolený do funkcie predsedu parlamentu. V októbri 1923 prehlásil parlament Ankaru za hlavné mesto Turecka. Istanbul zostal ešte sídlom kalifátu. Keďže kalifát mal stelesňovať čisto náboženský ideál, mnoho obyvateľov vnímalo kalif nadálej ako hlavu štátu. Turecko už nebolo konštitučnou monarchiou, ale ešte nebolo ani republikou.

Dňa 29. októbra 1923 národné zhromaždenie prehlásilo Turecko republikou a Mustafa Kemal sa stal prvým prezidentom. Jednalo sa o prvú republikánsku formu vlády v islamskom svete. Rozhodnutie o vzniku republiky sa stretlo s nevôľou Istanbulčanov, ktorí vnímali kalif ako vhodnú protiváhu Mustafu Kemala. Istý čas sa prezident zaoberal myšlienkou postupovať „talianskou cestou“ a zachovať kalifát ako symbol jednoty islamskej obce. Talianski nacionalisti totiž po zjednotení Talianska pápežstvo nezrušili, ale uznali Svätého otca za hlavu katolíkov a svetského vládcu Vatikánu. Vzťahy medzi talianskou vládou a pápežom do uzavretí lateránskych zmlúv (1929) neboli vôbec ideálne. Preto sa Mustafa Kemal obával, že aj turecký kalifát by sa mohol v budúcnosti stať oporou revizionistického hnutia. Aj napriek protestom moslimských predstaviteľov bol nakoniec v apríli 1924 kalifát zrušený a členovia osmanskej dynastie museli opustiť Turecko.

Zrušením kalifátu došlo aj k odstráneniu náboženského spojenia medzi Turkami a Kurdmi. Väčšina Kurdov¹⁷ sa pridala k hnutiam odporu. Mustafa Kemal sa vyjadril k téme Kurdskej otázky a jej samosprávy v určitých provinciách kladne, ale odmietol akékoľvek geografické vymedzenie hraníc a zdôraznil, že Kurdi patria k „ľudu Turecka“.¹⁸ Vypukli povstania a väčšina povstalcov vystupovala pod heslom záchrany kalifátu. Neskorší pokus o atentát prezidenta Kemala situáciu ešte viac zaťažilo, z národnej strany Republikánskej ľudovej strany a stal mocenský monopol a došlo k zásadným reformným opatreniam.

Mustafa Kemal sníval o premene Turecka v civilizovanú krajinu riadenú modernou vedou, pričom pri pojme civilizácia rozumel civilizáciu Západu. Cieľom reforiem bola modernizácia a sekularizácia spoločnosti a vytlačenie islamu z verejného do súkromného života. V roku 1926 Turecko prijalo nový občiansky zákonník podľa vzoru Švajčiarska, nakoľko trestný zákon bol prevzatý z fašistického Talianska.

¹⁷ Kurdi sa usilovali o vytvorenie vlastného štátu, čo sa im dodnes nepodarilo (pozn. autora).

¹⁸ KREISER, Klaus. – NEUMANN, K. Christoph. *Dějiny Turecka*. Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH & Co., 2008. s. 194 [cit. 2022-04-19]. ISBN 978-80-7422-012-8.

Nový zákonník zakazoval vytvárať organizácie, ktoré by hlásali myšlienku triedneho boja. Kemalisti taktiež zrušili mnohoženstvo a náboženské sobášy, čím zasahovali do rodinného práva. Europeizácia pokračovala reformou kalendáru, kde miesto islamského letopočtu prešli na gregoriánsky kalendár. O 10 rokov neskôr bolo prijaté ustanovenie, že deň pracovného voľna sa z piatku stane nedeľa. Mustafa Kemal dostal z rozhodnutia parlamentu priezvisko *Atatürk*.

Za najvýznamnejšiu zásadu kemalizmu je možné označiť laicizmus, sekularizáciu verejného života v Turecku. Ústavným princípom sa stal v roku 1937. V inštitucionálnej rovine znamenala okrem nahradení islamského práva svetskými zákonmi taktiež sekularizáciu štátu a vzdelávania. Kemalistický sekularizmus bol zraniteľný v tom, že nemal jasné politické určenie, istú doktrínu, ktorej by ľudia rozumeli.

V praktickej rovine bola zrušená funkcia šejka islamu, podobne ako ministerstvo náboženských záležitostí. K odlúčeniu islamu od štátu nedošlo, štát naopak zintenzívnil kontrolu náboženstva. Najdôležitejším nástrojom štátnej kontroly sunnitského islamu sa stal úrad pod názvom Riaditeľstvo pre záležitosti viery (*Diyanet İşleri Başkanlığı*, DIB). Došlo k zákazu náboženských titulov (napr. ajatolláh, imám, či kalif), účasti na púti do Mekky, tradičnej tureckej hudbe, či k zrušeniu mystických rádov. Prísaha „na Boha“ bola nahradená prísahou na česť. Islam v Turecku bol pod silnou kontrolou, no nebol odňatý tureckému ľudu.

V duchu Atatürkovho hesla *Mier doma, mier vo svete* v medzivojnovom období viedlo Turecko realistickú a opatrnú zahraničnú politiku. V dôsledku vývoja počas svetovej vojny zostali Turci vo vzťahu k Západu dlho nedôverčiví, až do 30. rokov 20. storočia. K postupnému zbližovaniu s Britániou a Francúzskom dochádzalo z obáv z nemeckých a talianskych zámerov v Európe. Krajina dosiahla pozoruhodné úspechy na medzinárodnom poli a v roku 1932 Turecko vstúpilo do Spoločenstva národov.

1.5 Vplyv druhej svetovej vojny a cesta k dnešnému Turecku

Po Atatürkovej smrti v roku 1938 sa stal najvýraznejším kandidátom na obsadenie postu prezidenta İsmet İnönü. Vývoj na medzinárodnej scéne spôsobil, že İnönü venoval prednostne pozornosť obrane krajiny a zahraničnej politike. Obavy z talianskej agresie viedli Turecko počas roku 1939 k podpísaniu deklarácie o vzájomnej pomoci s Britániou a Francúzskom. Spolupráca s Londýnom a Parížom sa zintenzívnila, avšak po porážke

Francúzsko podstúpilo Turecko všemožné kroky, aby – nehľadiac na svoje záväzky – zostalo neutrálné.

Približne od roku 1943 dávali Spojenci Turecku najavo, že ak Turecko bude naďalej neutrálné, hrozí mu po porážke fašizmu *izolácia*. İnönü sa v Káhire stretol s Rooseveltom a Churchillom a následne İnönü prerušil diplomatické vzťahy s Nemeckom. Vo februári 1945 vyhlásilo Turecko aspoň „symbolicky“ vojnu Nemecku a Japonsku, čím sa kvalifikovalo do spoločenstva zakladajúcich členov OSN. Turecko sa počas vojny stalo útočiskom mnohých nemeckých antifašistov a židovských utečencov.

Po skončení 2. svetovej vojny a vyhlásení Trumanovej doktríny a Marshallovho plánu získalo v roku 1947 Turecko od Američanov veľkú finančnú a vojenskú pomoc. V snahe získať materiálnu podporu z povojnových fondov Turecko urýchlilo transformáciu k politickému pluralizmu. Víťazstvo v západných demokraciách v druhej svetovej vojne vytváralo priaznivé prostredie pre napodobenie ich politických systémov.

Demokratizácia Turecka mala vedľa zahraničnej dimenzie aj svoju vnútornú dynamiku. Koniec vojny zastihol vládnu stranu v kríze, popularita kemalistov klesala a narastala nespokojnosť vrstiev obyvateľstva.

Prvá opozičná strana bola zaregistrovaná ešte v roku 1945. V máji 1950 sa uskutočnili prvé slobodné voľby, v ktorých zvíťazili opoziční demokrati.

Víťazstvo Demokratickej strany v roku 1950 nebolo spojené so žiadnymi zásadnými zmenami v laickom charaktere štátu. Demokrati avšak poskytli veriacim moslimom širší priestor pre vyjadrenie ich náboženskej identity. V 50. rokoch sa pritom nejednalo o oživenie islamu, ako skôr o to, že vládnuce kruhy umožnili hlásiť sa slobodne k tradičnej kultúre islamu (modlitby v arabčine, náboženská literatúra, vyučovanie náboženstva na školách).

Demokrati síce využívali symbolické gestá voči náboženstvu, ale laický charakter štátu nespochybňovali. Vyšiel aj zákon, ktorý bol zameraný proti pokusom pošpiniť pamiatku prvého prezidenta – Atatürkov zákon. V tejto súvislosti došlo celkovo ku štyrom zásahom armády, vždy keď sa odkaz Mustafu Kemala ocitol v ohrození. Piaty „zlomil armáde krk“ a prestala byť faktorom, ktorý bol označovaný ako „štát v štáte“.

Turecko sa začalo s nastupujúcim obdobím studenej vojny stále výrazne orientovať na kapitalistické západné krajiny. Ich hospodárska a vojenská pomoc bola vnímaná ako garancia voči sovietskym hrozbám. Pozitívnu reakciu na žiadosť Turecka o vstup do NATO urýchlila kórejská vojna, do ktorej sa Turci aktívne zapojili.

V roku 1955 sa krajina stala členom Bagdadskeho paktu, ktorý združoval okrem Turecka Irak, Irán, Pakistan a Veľkú Britániu.

27. mája 1960 došlo k prevratu demokratickej vlády. Tento prevrat privítala predovšetkým inteligencia a študenti veľkých miest. Prevrat zorganizovali nižší vojenský dôstojníci na čele s Cemalom Gürselom, s cieľom pokračovať v reformách Atatürka, ktoré za vlády demokratov ustúpili do pozadia.

Hlavným cieľom novej vlády bola reforma ústavného systému. Nová ústava z roku 1961 bola radikálne odlišná od predošlej. Poskytovala väčšie politické slobody a tolerovala politické aktivity. Novovytvorený ústavný súd mal dohliadať na dodržiavanie právneho poriadku, zatiaľ čo ústava garantovala slobodu súdnictva, tlače a vysokého školstva.

V roku 1964 sa stal predsedom Strany spravodlivosti Süleyman Demirel. Hneď v roku 1965 strana vyhrala voľby a stal sa prvým premiérom. Nasledujúcich 5 rokov dosahovalo Turecko vysokého hospodárskeho rastu.

Ďalšou politickou stranou, ktorá vznikla na konci 60. rokov bola islamská Strana národného rádu, ktorej predsedom sa stal profesor Necmettin Erbakan. Erbakan sa otvorene postavil proti laicizmu, vystupoval proti veľkým medzinárodným koncernom imperializmu.

Iránska islamská revolúcia v roku 1979 povzbudila Necmettina Erbakana a iné turecké proislamské skupiny. V priebehu masových demonštrácií na protest proti vyhláseniu Jeruzalemu za hlavné mesto Izraelu, protestujúci taktiež žiadali návrat Turecka k islamskému právu a odmietali spievať tureckú hymnu. Generalita tureckej armády, ktorá už predtým stratila dôveru v politiku, sa rozhodla zasiahnuť 12. septembra 1980 a prevzala moc v zemi ozbrojenou cestou.

Aktéri vojenského prevratu vyhlásili výnimočný stav a odštartovali proces očisťovania systému od doterajších predstaviteľov politickej moci. Po rozpustení parlamentu a vlády zbavili poslancov imunity a zakázali činnosť politických strán, ktorých predstavitelia boli zatknutí.

Vysokí vojenský predstavitelia sa rozhodli zmeniť liberálny ústavný systém, ktorý vznikol po prevrate v roku 1960. Návrh novej ústavy rozširoval právomoci prezidenta, vlády a Národnej bezpečnostnej rady a obmedzoval individuálne slobody, vrátane slobody tlače.

Po vojenskom prevrate sa pozornosť Európy zamerala na dodržiavanie ľudských práv v Turecku. V máji 1981 bola pozastavená činnosť Turecka v Rade Európy a v roku 1982 začalo oficiálne šetrenie o porušovaní ľudských práv, čo bolo v tejto súvislosti Turecku najviac vytýkané.

Z pätnástich pokusov o založenie novej politickej strany vojaci schválili len tri, z ktorých jednou bola Vlastenecká strana, ktorej predseda bol Turgut Özal. Voľby

v novembri 1983 však armáda nezvládla a Vlastenecká strana zvíťazila a premiérom sa stal Turgut Özal.

Nová vláda nastúpila cestou pozvoľnej liberalizácie. Turecko sa v období, ktoré sám Özal rád označoval ako veľkú transformáciu, integrovalo do sveta ekonomiky. Vedľa vedomého posilňovania náboženstva v politike a spoločnosti sa Özal zaslúžil o presadenie funkčnej trhovej ekonomiky s exportným zameraním a 80. roky boli spájané s výrazom hospodársky zázrak.

Politické vzťahy s EHS po roku 1983 sa síce zlepšili, ale oficiálnu žiadosť Turecka o vstup do EHS z apríla 1987 v zásade zamietli.

14. augusta 2001 založil Erdogan Stranu spravodlivosti a rozvoja (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP). Strana spravodlivosti a rozvoja vznikla ako umiernená časť tureckých islamistických hnutí *Millî Görüş*¹⁹, zakázaných v roku 1998. AKP sa stala víťazom v parlamentných voľbách v novembri 2002 so ziskom viac než 37% hlasov. Do opozičnej ľavice zasadli republikáni s 19%. Po prvýkrát od 80. rokov bola zostavená jednofarebná vláda a Erdogan sa stal predsedom vlády. Príčin prekvapivého triumfu AKP bolo niekoľko. Veľký ohlas mala premyslene vedená kampaň strany, ktorá ani tak nezdôrazňovala islamské hodnoty, ako skôr proeurópsku a prointegračnú politiku. AKP sa prezentovala ako kontroverzná demokratická moslimská sila, ktorá nadväzuje na dedičstvo Turguta Özala a chráni tradičné hodnoty.

Turecko si na základe svojich činov obhájilo svoju pozíciu jedného z najvplyvnejších aktérov zahraničnej politiky minulých storočí. Jeho dlhý vývoj naprieč dejinami od prvých kmeňov cez mocnosť sultanátu Osmanskej ríše po dnešný štát nám ukazuje silu národa a silne zakotvené náboženské normy a tradície. Podľa vyššie uvedeného môžeme usúdiť, že náboženstvo malo veľký vplyv v historickom priereze zahraničnopolitického vývoja Turecka v každom sektore po postupnú modernizáciu krajiny. Turecko sa začalo obracať na západ a napodobňovať vyspelé krajiny a v tomto kontexte nastáva otázka roly islamu v zahraničnej politike Turecka

¹⁹ Je nábožensko-politické hnutie a rad umiernených islamistických strán inšpirovaných Necmettinom Erbakanom. Tvrdí, že Turecko sa môže rozvíjať vlastnou ľudskou a hospodárskou silou, ak bude chrániť svoje základné hodnoty, dôverovať Bohu a rýchlejšími krokmi napredovať v súperení so západnými krajinami (pozn. autora).

2 Ciele práce a metodológia

2.1 Cieľ práce

Cieľom práce je na základe dobrej znalosti historického vývoja Turecka analyzovať vývoj a postoj zahraničnej politiky k islamu počas celého obdobia existencie krajiny. Dôraz je položený na posledný vývoj pod vedením strany AKP. Ak sa príklon strany k islamu skutočne posilňuje, táto práca by mala odhaliť, aké motívy vedú k takémuto posunu. Neoddeliteľnou súčasťou práce bude pohľad na charakter zahraničných vzťahov strany a vplyv náboženstva na zahraničnú politiku. Táto analýza by potom mala pomôcť posúdiť vplyv postoja k islamu na zahraničnú politiku Turecka.

Práca by tak mohla pomôcť pochopiť zahraničnopolitické kroky AKP. Predovšetkým bude užitočné zistiť, či sa Turecko odkláňa od kemalizmu alebo sa približuje k tradícii Osmanskej ríše, ktorá zohrávala úlohu islamského vodcu v regióne.

2.2 Metodológia

Výskum tejto práce sa uskutočnil v rámci empiricko-analytického prístupu. V časti práce je použitá historicko-logická a deskriptívna metóda, prostredníctvom ktorej sa snažím opísať okolnosti vzniku a vplyvu náboženstva vo vývoji Turecka a jeho vzťahy s vonkajším prostredím. Analytickou metódou potom skúmame vzťah AKP k islamu a jej zahraničnopolitické kroky. Na základe toho sa pokúsim posúdiť, do akej miery zahraničná politika pod vedením AKP odráža prípadnú islamizáciu strany. V oblasti zahraničnej politiky práca v menšej miere využíva aj komparatívnu metódu, v rámci ktorej sa diachrónne pokúša porovnať politiku strany v tejto oblasti v rôznych volebných obdobiach, ktoré, ako uvidíme, sú v tomto smere značne odlišné. Cieľom však nie je opísať medzníky vo vývoji tureckých zahraničných vzťahov, ale analýza súčasnej zahraničnej politiky Turecka a následný záver závery.

Práca kladie dôraz na obdobie od nástupu AKP v roku 2002 do súčasnosti, keď sa koncepcia zahraničnej politiky postupne mení. Skúma však aj dôležité historické udalosti od kľúčových okamihov najstarších dejín, cez Osmanskú ríšu po prvú republiku, ktoré ovplyvnili turecké zahranično-politické vzťahy.

2.3 Hypotéza a výskumné otázky

Z hľadiska miestneho vymedzenia sa práca zaoberá najmä Blízkym východom. V širšom kontexte sa to odráža aj na iných krajinách, ktoré majú na danú problematiku vplyv. Na základe uvedených cieľov sa budem snažiť potvrdiť alebo vyvrátiť nasledujúcu hypotézu:

Realizácia novej koncepcie zahraničnej politiky Turecka znamená zámerné posilňovanie vzťahov s moslimskými krajinami skrz nábožensky orientujúcou sa stranou na úkor kvality vzťahov so "západnými" krajinami.

Túto hypotézu budeme overovať pomocou nasledujúcich výskumných otázok:

Je AKP islamistická strana?

Ako sa AKP darí realizovať svoju novú zahraničnopolitickú stratégiu?

Existujú názory, že angažovanosť Turecka v otázkach Blízkeho východu, rastúca hospodárska spolupráca s krajinami v regióne a jeho nerozhodnosť v prístupových rokovaniach s EÚ podnecujú Turecko k zmene orientácie jeho zahraničnej politiky. Západ by stratil dôležitého partnera a sprostredkovateľa v diskusiách s islamskými krajinami a pozícia Turecka je kľúčová aj z hľadiska bezpečnostnej a energetickej spolupráce. Práca preto na základe mapovania súčasnej situácie skúma, do akej miery sú tieto obavy oprávnené a či sa Turecko skutočne odvracia od Západu.

3 AKP, zahraničné vzťahy Turecka a vplyv islamu

3.1 Triumf strany AKP

Dramatické víťazstvo Strany spravodlivosti a rozvoja (AKP) v tureckých parlamentných voľbách v roku 2002 spôsobilo oslabenie, ktoré bolo najviditeľnejšie medzi sekulárnym tureckým establishmentom.²⁰

Erdoğan, predseda strany, a jeho kolegovia prišli s novou ideológiou a AKP sa začala profilovať ako konzervatívna demokratická strana. "Avšak, konzervatívna demokracia AKP bola v skutočnosti len novou interpretáciou liberálnej demokracie, ktorá odrážala potreby tureckej spoločnosti a štátu, a nie vynález novej ideológie."²¹ Ako zdôrazňuje Duman, strana zdôrazňuje svoju konzervatívno-demokratickú ideológiu tým, že sa snaží patriť k obom stranám politického spektra. Týmto spôsobom nielen posilňuje svoju konzervatívno-demokratickú identitu na základe jej politik a diskurzu, ale aj jej začlenením.²²

Ideologická zmena AKP a prijatie iného politického diskurzu pomohli strane rozšíriť jej politickú príťažlivosť a podporu. AKP zvíťazila vo voľbách v novembri 2002 so ziskom 34 % hlasov, čím výrazne predstihla sekulárnu Republikánsku ľudovú stranu (*Cumhuriyet Halk Partisi*, CHP), ktorá sa umiestnila na druhom mieste s 19 percentami hlasov. Keďže iba tieto dve strany získali dostatočný počet hlasov na prekročenie 10-percentnej hranice potrebnej na zastúpenie v parlamente, AKP získala takmer dve tretiny kresiel v Národnom zhromaždení, čo jej umožnilo zostaviť vládu samostatne.²³

Prijatie umiernennejšej a pragmatickejšej politickej politiky AKP nepochybne prispelo k jej volebnému úspechu v roku 2002 (pozri obrázok 1). Pomohlo však aj niekoľko ďalších faktorov. Jeden z nich boli katastrofálne výsledky tureckého hospodárstva. Turecká mena bola niekoľkokrát devalvovaná, bankový sektor bol zdevastovaný, a ekonomika sa v

²⁰ MARDIN, S. *Religion and Politics in Turkey* [online]. London, 2006. s. 120 [cit. 2022-03-12]. ISBN 9780203337349. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683840500119478>.

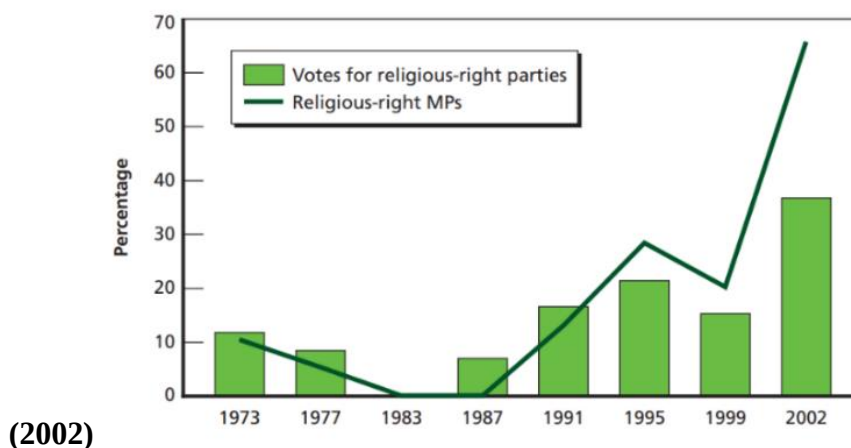
²¹ AHMADOV, R. Counter Transformations in the Center and Periphery of Turkish Society and the Rise of the Justice and Development Party. In *Alternatives – Turkish Journal of International Relations*, [online]. Yalova: University of Yalova, 2008, roč. 7, č. 2 a 3. s. 26 ISSN 2146-0809. Dostupné na: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/19510>

²² DUMAN, B. Conservative Modernization of Central Right: The Place of JDP and Erdogan Leadership. *European In Journal of Social Sciences*, [online]. 2011. roč. 24, č. 2, s. 15. ISSN 1450-2267. Dostupné na: https://www.academia.edu/4793254/Conservative_Modernization_of_Central_Right_The_Place_of_JDP_and_Erdogan_Leadership

²³ RABASA, A. *The Rise of Political Islam in Turkey*. Santa Monica: RAND Corporation. 2008. s. 48 ISBN 978-0-8330-4531-7. Dostupné na: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG726.pdf

roku 2001 prepadla o historických 9,5 %. Druhým faktorom bola korupcia. AKP dokázala využiť verejnú nespokojnosť s odhalením korupcie v hlavnom prúde sekulárnej a prezentovať sa ako strana "čistej vlády".²⁴

Obrázok 1: Výsledky náboženskej pravice v parlamentných voľbách v Turecku

(2002)

ZDROJ: *Turkstat*. Dostupné na: http://www.turkstat.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=199 pre voľby v sedemdesiatych rokoch a http://www.turkstat.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=200 pre voľby v rokoch 1980 až 2002.

Výsledky volieb z 22. júla 2007 ešte jasnejšie ukazujú, do akej miery sa AKP podarilo rozšíriť svoju základňu podpory. Zatiaľ čo vo voľbách v novembri 2002 získala 34 percent hlasov, vo voľbách 22. júla 2007 získala 46,6 percenta hlasov, čo predstavuje nárast o viac ako 12 percent. AKP navyše zvýšila svoju volebnú podporu vo všetkých siedmich regiónoch krajiny. Najvýraznejší nárast nastal v prevažne kurdevských oblastiach juhovýchodnej Anatólie. AKP zvýšila svoju podporu aj v piatich najväčších tureckých mestách. V Istanbuli získala takmer toľko hlasov ako všetci jej súperci dohromady. To naznačuje, že AKP postupne rozširuje svoju pozíciu z periferie smerom do centier miest. Hlavná podpora strany však pochádza z chudobnejších a menej rozvinutých častí miest (*varoş*).²⁵

Voľby v roku 2007 síce ukázali jasné rozdelenie medzi centrom a periferiou, pričom CHP si najlepšie počínala v bohatších častiach väčších miest, ale zároveň ukázali, ako zdôraznil Tanju Tosun, že AKP predstavuje všeludovú stranu a nemala by sa považovať za náboženskú stranu²⁶. Ekonomická stabilita bola primárnym záujmom voličov a kľúčovým faktorom vo volebnej kampani AKP volebného úspechu. Vojenské tzv. poľnočné

²⁴ Tamtiež.

²⁵ Tamtiež.

²⁶ TOSUN, T. *The July 22 Elections: A Chart for the Future of Turkish Politics* [online]. 2007. č. 12, s. 54. Dostupné na: <https://www.insightturkey.com/file/1076/the-june-24-elections-on-political-change-and-the-future-of-turkey>

memorandum z 27. apríla 2007, ktoré obsahovalo skrytú hrozbu možného vojenského zásahu, tiež zrejme prispelo k nárastu popularity AKP podpory.

Druhé funkčné obdobie vlády AKP prináša zmeny v zahraničnej politike Turecka. Podľa Önisa, hoci sú prvky, ktoré sú v kontraste s predchádzajúcim obdobím, ale celkovo tieto zmeny, prinajmenšom spočiatku, nie sú také významné. Ide skôr o jemné posuny, nie o úplne nový prístup vládnucej strany. Postupom času sa však zahraničná politika AKP stala oveľa nezávislejšou a dôraznejšou ako v predchádzajúcom volebnom období. Dôležitým míľnikom sa stáva príchod nového ministra zahraničných vecí Ahmeta Davutoğlu a najmä predstavenie jeho koncepcie nulové problémy so susedmi plne preniesť do praxe. Zahraničná politika sa tak stáva komplexnejšou charakter. Tento vývoj mal pozitívny vplyv na popularitu vlády nielen doma, ale aj na Blízkom východe a v arabskom svete.

Islamistická orientácia lídrov AKP podporila zmeny v zahraničnej politike, najmä vo vzťahu k islamskému svetu. Tradičná turecká politika, ktorá bola pevne ukotvená na Západe a zachovávala status quo²⁷, pravdepodobne bránila Turecku v rozvíjaní užších vzťahov s islamským svetom vo všeobecnosti, a najmä s krajinami Blízkeho východu. V mene viacrozsiahlejšej a aktívnej zahraničnej politiky vláda AKP nešetrila úsilím na zlepšenie vzťahov so svojimi blízkovýchodnými susedmi. Turecká diplomatická a hospodárska angažovanosť na Blízkom východe dosiahla v priebehu desaťročia bod, ktorý vyvolal medzi vedcami a praktikmi veľkú diskusiu o "zmene osi" v tureckej zahraničnej politike. V tejto súvislosti sa za dôkaz zmeny tureckej zahraničnej politiky považoval nesúhlas tureckej vlády s novým kolom sankcií OSN zameraných proti Iránu v júni 2010, keď sa ako dočasný držiteľ kresla v Bezpečnostnej rade OSN postavila proti svojim tradičným západným spojencom.²⁸

Počas celého obdobia sa vláda snažila držať koncepcie dobrých vzťahov so susedmi (*zero problems with neighbours*). Táto koncepcia je súčasťou plánu urobiť z Turecka aktívnu globálnu a regionálnu mocnosť s dobrými bilaterálnymi vzťahmi. Na tento účel sa v zahraničnej politike využíva *soft power*.

²⁷ Používa sa najmä v diplomacii, v prípade, kedy sa prímerie alebo ukončenie bojov spája s tým, že obe strany sa zaväzujú dodržiavať status quo - tj. Čo kto má, to mu zostáva (pozn. autora).

²⁸ SINKAYA, B. *Turkey-Iran Relations after the JDP* [online]. Istanbul: Institut français d'études anatoliennes, 2019. s. 17 [cit. 2022-03-12]. ISBN 782362450754. Dostupné na: https://www.academia.edu/41637885/Turkey_Iran_Relations_after_the_JDP?email_work_card=title

3.2 Davutoğluova doktrína

Akademik Davutoğlu napísal množstvo publikácií a článkov, ale žiadne dielo nehralo kľúčovejšiu úlohu ako jeho „Doktrína strategickej hĺbky“ (*Stratejik Derinlik*). Bolo to kritické preskúmanie tureckej zahraničnej politiky, ktoré navrhovalo jej nové smerovania v rámci štruktúr medzinárodnej politiky. Hlavný prínos Davutoğlu k zahraničnopolitickej orientácii AKP bol vedený cez posilnenie autentickej civilizačnej identity v zahraničnej politike Turecka.²⁹

V „Doktríne strategickej hĺbky“ poskytol teoretickú formuláciu novej zahraničnopolitickej orientácie a strategickú víziu pre obdobie od konca studenej vojny. Jeho kľúčovým argumentom bolo, že tureckej zahraničnej politike, pozostávajúcej hlavne z krátkodobých taktických ťahov, chýba strategická vízia, ktorá by jej umožnila používať výhody ponúkané bohatou históriou krajiny a geografickým priestorom. Davutoğlu prisudzoval tento nedostatok početným historickým, psychologickým, kultúrnym a inštitucionálnym faktorom.³⁰

Verí, že turecká spoločnosť trpí krízou identity, ktorá vedie k zmätku v zahraničnej politike a bezcieľnosti. Poznamenal, že historické obavy z rozpadu štátu z rúk vonkajších síl a ich vnútorných spolupracovníkov, najmä fundamentalistického islamu a kurdskeho separatizmu, brzdia dynamiku tureckej diplomacie. Podľa jeho názoru tento strach, tiež známy ako „syndróm zo Sèvres“, zachováva kemalistickú mentalitu a je jedným z faktorov, ktoré podčiarkujú slabú a príliš opatrnú obrannú národnú stratégiu.

Davutoğlu zdôraznil, že nedostatok dlhodobého strategického myslenia je evidentný najmä vo vzťahoch s Blízkym východom. V popretí kultúrnych a historických väzieb na región sa blízkovýchodná zahraničná politika Turecka považuje skôr za rozšírenie celkového obrazu než za zohľadnenie vlastných národných záujmov. Vyzval tiež, aby sa viac pozornosti venovalo historickému a geografickému dedičstvu Turecka, ktoré označil za zdroj moci v regióne. Nachádza sa v centre svetovej politiky, a tak by malo, podľa jeho názoru, hrať centrálnu úlohu. Turecko vnímal ako blízkovýchodnú, balkánsku, kaukazskú, stredoázijskú, kaspickú, stredozemnú a čiernomorskú krajinu zároveň. Implicitne povedal,

²⁹ TURKISH DAILY NEWS. *Davutoğlu most successful Turkish minister, says poll* [online]. Istanbul: Demirören Media Group, 2010. [cit. 2022-03-21] ISSN 1300-0721. Dostupné na: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=davutoglu-most-successful-minister-says-poll2010-01-13>

³⁰ KÖSEBALAN, H. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism*. New York: Palgrave Macmillan, 2011. s. 150-151 ISBN 978-0230109537.

že Turecko by malo využiť svoju moc, históriu a geografické zdroje na nájdenie úlohy kľúčových hráčov.

AKP zamerala svoju zahraničnú politiku na podporu panturkizmu. Zahraničná politika bola v týchto rokoch veľmi aktívna na Balkáne, v Strednej Ázii, na Kaukaze a v Čiernom, Kaspickom a Stredozemnom mori a Afrike. Najmä aktivity prezidenta GÜla v Afrike viedli od roku 2009 k otvoreniu viac ako tuctu nových tureckých veľvyslanectiev na kontinente. Podľa agentúry Anadol (2013) turecký minister presadzoval to, aby krajina investovala na Blízky východ a na severe Afriky, čo umožnilo tureckým podnikateľom vstúpiť do týchto regiónov a podporiť ich ekonomický rozvoj.³¹

Z hľadiska priorit zahraničnej politiky Tureckej republiky boli jasne vymedzené štyri základné oblasti:³²

1. členstvo Tureckej republiky v Európskej únii,
2. vzťahy Turecka a Blízkeho východu,
3. vzťahy Turecka a USA,
4. turecko-ruské hospodárske partnerstvo.

Koncept zahraničnej politiky A. Davutoğlu môžeme bez pochybností označiť za bazálny dokument pre ďalšie zahraničnopolitické smerovanie Turecka. Turecko sa vymedzilo ako štát s multivektorovým smerovaním a strategickou úlohou v modernom medzinárodnom politickom prostredí v celom eurázijskom priestore.³³

3.3 Turecko-iránske vzťahy

Turecko a Irán sú štáty, ktoré sú významné z hľadiska veľkosti aj postavenia v regióne a majú kľúčový význam pre stabilitu regiónu. Súperia o úlohu hlavného aktéra v regióne, pričom ich rozdeľujú rozdielne vládne ideológie a rozdielne zastúpenie sunnitskej a ší'itskej vetvy islamu³⁴. Kým kemalistické Turecko sa snažilo dištancovať od moslimského sveta, smerovať svoje kroky na Západ, sekularizovať svoju vládu a podporovať demokraciu,

³¹ ČECH, L. Turecká zahraničná politika v procese zmien. In *Journal of International Relations*, [online]. 2019. roč. 17, s. 8 ISSN 1336-1562. Dostupné na: https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/medzinarodne-vztahy/archiv/2019/1/MV_2019_1_5-23_Cech.pdf

³² KÖSEBALAN, H. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism*. New York: Palgrave Macmillan, 2011. s. 152 ISBN 978-0230109537.

³³ SULEJMANOV A. V. Ideologija A. Davutoglu i vnešnjaja politika Turciji. [online]. In *Vestnik RUDN. Serija: Meždunarodnyje otnošenija*, 2015, č. 3, s. 135-143. [cit. 13.04.2022] Dostupné na: <https://cyberleninka.ru/article/n/ideologiya-a-davutoglu-i-vneshnyayapolitika-turtsii>

³⁴ V Turecku patrí väčšina moslimského obyvateľstva k sunnitskej vetve islamu (približne 90 %), v Iráne sú sunnitskí moslimovia v menšine a ší'itska skupina tvorí približne 89 % obyvateľstva (pozn. autora).

Irán si upevňoval svoju pozíciu islamskej krajiny, ktorú upevnila islamská revolúcia v roku 1979. Napriek všetkým rozdielom sa však štáty navzájom angažujú, pričom jedným z hlavných dôvodov je spolupráca v oblasti energetiky a obchodu. Len tri dni po zvrhnutí šacha Turecko oficiálne uznalo novozriadený režim a začalo nadväzovať spoluprácu.³⁵

Vzťahy Turecka s Iránom ešte viac poznačila iránsko-iracká vojna, ktorá trvala dlhých osem rokov. Turecko potrebovalo obchodovať s Iránom, aby zachránilo svoje upadajúce hospodárstvo. Počas dlhotrvajúceho konfliktu si zachovala prísnu neutralitu a zlepšila svoju hospodársku spoluprácu s oboma susedmi.³⁶

Od roku 2003 možno pozorovať zlepšenie vzťahov, najmä pre tri dôvody. Prvým je vznik strany AKP, ktorá je viac nábožensky orientovaná a sympatizuje s iránskym režimom. Operácia Iracká sloboda a turecké "nie" v reakcii na účasť Turecka vo vojne v Iraku sa tiež stali spojivom v turecko-iránskych vzťahoch. Turecko s Iránom spájala spoločná obava zo vzniku Kurdistanu a narušenia irackej integrity a následnej nestability. Tretím dôvodom bola ekonomika a vzájomný obchod. Turecko bolo pre Irán jednoznačne výhodným partnerom. Irán sa potreboval dostať z medzinárodnej izolácie a Turecko, ktoré je členom NATO a usiluje sa o vstup do EÚ, mu v tom malo pomôcť. Ale práve odmietavý postoj EÚ viedol Turecko k tomu, aby sa viac sústredilo na vzťahy na Blízkom východe a dokonca podporilo iránsky jadrový program pod podmienkou, že sa bude využívať len na mierové účely. Na jar 2010 sa hlasovalo proti uvaleniu sankcií na Irán na zasadnutí Bezpečnostnej rady OSN.³⁷

Irán, ktorý kedysi podporoval Stranu kurdských pracujúcich (*Partiya Karkerên Kurdistan*, PKK), čelil bezpečnostným problémom na svojom Kurdmi obývanom severe. Medzi osemdesiat miliónmi obyvateľov Iránu bolo takmer v tomto období 6 miliónov Kurdov, z ktorých mnohí sa nachádzali na severovýchode krajiny, na hraniciach s Irakom a Tureckom. Strana slobodného života Kurdistanu (*Partiya Jiyana Azad a Kurdistanê*, PJAK), bývalá kurdská povstalecká skupina v Iráne, ktorú iránske úrady považovali za prepojenú s PKK, útočili na iránske bezpečnostné sily.³⁸ Turecko verilo, že spolupráca s Iránom v súvislosti s terorizmom je skutočne užitočná. Na zasadnutí turecko-iránskej Vysokej

³⁵ CALABRESE, J. Turkey and Iran. Limits of a Stable Relationship. In *British Journal of Middle Eastern Studies*. [online]. Spojené Kráľovstvo: Taylor & Francis, Ltd., 1998, roč. 25, č. 1 s. 75-94. ISSN 13530194. Dostupné na: www.jstor.org/stable/195848 8

³⁶ ÖZCAN, N. A. – ÖZDAMAR, Ö. Uneasy neighbours: Turkish – Iranian Relations Since the 1979 Islamic Revolution. In *Middle East Policy*, [online]. 2010, roč. 17, č. 3, s. 101-117. ISSN 1475-4967. Dostupné na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.14754967.2010.00454.x/abstract>

³⁷ Turecko hlasovalo ako nestály člen BR OSN. Jej rozhodnutie čelilo medzinárodnej kritike najmä z dôvodu členstva Turecka v NATO a jeho kandidatúry na členstvo v EÚ (pozn. autora).

³⁸ TURKISH DAILY NEWS. *Iran Vows to Continue Anti-PKK Cooperation with Turkey*. Istanbul: Demirören Media Group, 15. august 2005. ISSN 1300-0721.

bezpečnostnej rady v apríli 2008 Abbas Mohtaj, námestník ministra vnútra Iránu, skutočne zdôraznil: "Irán považuje PKK a PJAK za tú istú organizáciu pod rôznymi názvami".³⁹ Irán čoraz viac spolupracoval proti PKK a inicioval vojenské operácie proti PJAKu. Za posledných päť rokov Turecko a Irán zlepšili aj svoje hospodárske vzťahy podpísaním 25-ročnej zmluvy o predaji 10 miliárd kubických metrov iránskeho zemného plynu.

V júni 2005 vláda AKP zablahoželala novozvolenému konzervatívne iránskemu lídrovi Mahmúdovi Ahmadínedžádovi k volebnému víťazstvu nad reformistickým prezidentom Mohammadom Chatámím a vyjadrila ochotu Turecka zlepšiť bilaterálne vzťahy s Iránom. "Zlepšenie vzťahov so susednými krajinami je pre Turecko prioritou," uviedol minister zahraničných vecí Gül.⁴⁰

Vzťahy Iránu s Tureckom sa v priebehu pätnástich rokov od nástupu AKP k moci naďalej zlepšovali v rôznych oblastiach, od bezpečnosti po cestovný ruch. Iránsko-turecká spolupráca však počas tohto obdobia nebola bezproblémová. Vzhľadom na diplomatické angažmán medzi Ankarou a Teheránom by bolo rozumné rozdeliť turecko-iránske vzťahy na tri odlišné obdobia. V období zbližovania, ktoré sa začalo v roku 2002 a trvalo do roku 2011, sa rozšírili bilaterálne diplomatické, bezpečnostné a hospodárske vzťahy. Okrem toho mali zdanlivo podobné názory na regionálny vývoj, ale zámerne sa vyhýbali zavedeniu perspektívy regionálnej spolupráce do svojich bilaterálnych vzťahov. Druhé obdobie, obdobie odcudzenia, ktoré zahŕňa roky 2011 až 2016, sa vyznačovalo rozdielmi a súťažou medzi oboma stranami, najmä v regionálnych otázkach v nadväznosti na arabskú jar v roku 2011, ktorá sa zhodovala s výpadkom ich bezpečnostnej spolupráce.⁴¹

Keď revolučná mobilizácia obyvateľstva zvrhla staré diktatúry v Tunisku a Egypte, Irán a Turecko mali zrejme podobné názory. Ich strategické a ideologické rozdiely však rozpútali novú súťaž medzi týmito dvoma krajinami. Irán nadmieru investoval do pestovania silných väzieb s disidentskými hnutiami na Blízkom východe. Arabská jar, ktorá odstavila od moci oddaných nepriateľov Iránu, vzrušila a zároveň povzbudila iránskych lídrov, ktorí označili ľudové hnutia za súčasť tzv. islamského prebudenia. Na druhej strane sa lídri AKP v Turecku pokúšali využiť ľudové nepokoje na propagáciu svojho typu vlády ako dobre

³⁹ DEMIR, I. *Turkey's Foreign Policy Towards the Middle East* [online]. Cambridge Scholars Publishing, 2017. s. 21. ISBN 1-4438-4360-1. [cit. 2022-03-26]. Dostupné na: https://www.academia.edu/32063957/Turkeys_Foreign_Policy_Towards_the_Middle_East?

⁴⁰ DEMIRELLI, F. Turkey Not Fretting over Conservatives. In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2005, 28. jún. ISSN 1300-0721.

⁴¹ SINKAYA, B. *Turkey-Iran Relations after the JDP* [online]. Istanbul: Institut français d'études anatoliennes, 2019. s. 22 [cit. 2022-03-21]. ISBN 782362450754. Dostupné na: https://www.academia.edu/41637885/Turkey_Iran_Relations_after_the_JDP?email_work_card=title

fungujúceho modelu a na nadviazanie úzkych vzťahov s "revolučnými" vládami. Stratégia JDP bola skutočne do určitej miery úspešná, pokiaľ ide o získanie záujmu a priazne novej elity v celom regióne. Rastúca popularita vtedajšieho premiéra Erdoğan a AKP v celom regióne bola znepokojujúca pre iránsku elitu, podľa ktorej by rastúci turecký aktivizmus v regióne zlikvidoval iránsky vplyv. Podľa iránskych hodnotení propagácia tureckého modelu naznačovala neuskutočniteľnosť iránskej alternatívy pre krajiny arabskej jari.⁴²

V tejto súvislosti s nepokojmi, ktoré vypukli v Sýrii v marci 2011, sa Ankara a Teherán dostali do konfliktu. Okrem toho sporná domáca politika v Iraku, ktorá predchádzala stiahnutiu americkej armády v decembri 2011, zvädzala k ďalšiemu zapojeniu Turecka a Iránu do podpory súperiacich politických skupín. Iránska elita považovala tureckú podporu sýrskej a irackej opozície za rozšírenie stratégie na zvýšenie svojho regionálneho vplyvu na úkor Iránu.

V skutočnosti bola iránska politika voči Blízkemu východu oveľa komplikovanejšia ako len zabránenie rastúcemu tureckému vplyvu, a to predovšetkým preto, že Turecko nebolo na dlhom zozname jeho vnímaných protivníkov alebo hrozieb osamotené. Navyše podľa niektorých iránskych kritikov sa Turecko vrátilo k svojej konvenčnej politike plnenia úlohy určenej Spojenými štátmi, čo po arabskej jari opäť zjednodušovalo ďalšiu komplikovanú tureckú politiku voči Blízkemu východu. Napriek tomu, okrem "morálnej politiky" JDP podporovať demokratické opozičné hnutia proti autoritárskym režimom, počiatočná harmónia medzi Tureckom, západnými krajinami a Saudskou Arábiou na začiatku sýrskych prevratov postavila Ankaru a Teherán do protichodných blokov.

Turecko-iránske vzťahy tak vstúpili do nového obdobia. Obe krajiny sa navzájom obviňovali zo sledovania sektárskej agendy, ktorá by ešte viac destabilizovala celý Blízky východ. Podľa Iránu Turecko sledovalo "neo-osmanskú stratégiu", zatiaľ čo tureckí predstavitelia neustále obviňovali Irán zo "šíitskej expanzie".⁴³

Ankara a Teherán však udržiavali hospodárske a diplomatické vzťahy na primeranej úrovni, čo vyvrcholilo inštitucionalizáciou bilaterálnych vzťahov. Tretie obdobie možno nazvať érou rozvoja priateľských vzťahov, ktorá sa začala v roku 2016. Vláda AKP ocenila iránsku podporu, ktorú jej Irán poskytol proti márnemu pokusu o prevrat v júli 2016, a prehodnotila svoju zahraničnopolitickú orientáciu. Potom okrem zachovania zhody v

⁴² EBRAHIMI, N. Iran, Turkey and the Arab Revolutions. In *Iranian Review of Foreign Affairs*, [online]. 2012, roč. 3, č. 3, s. 6. ISSN 2008-8221. Dostupné na: <http://www.abdiekazemipur.com/wp-content/uploads/2013/06/3-Ebrahimi.pdf>

⁴³ BANIHASHEMI, M. *Understanding the AKP's regional policy: An Iranian Perspective*, [online]. 2012 s. 116. Dostupné na: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/53929/115/text>

ekonomickej oblasti zosúladiť svoje rozdiely v regionálnych otázkach a zapojili sa do koordinácie svojich regionálnych politík a bezpečnostných stratégií. Výkyvy v turecko-iránskych vzťahoch počas tohto obdobia možno sledovať prostredníctvom pohľadu na diplomatické a hospodárske vzťahy, ako aj prostredníctvom dôsledkov regionálneho kontextu na ich vzťahy.⁴⁴

3.4 Turecko-sýrske vzťahy

Vzťahy medzi Tureckom a Sýriou boli počas celého dvadsiateho storočia pomerne chladné a v podstate úplne chýbala akákoľvek forma spolupráce. Možno vysledovať štyri hlavné problémy oblasti, ktoré bránili lepšiemu susedskému spolužitiu. Už ako francúzsky mandát Sýria bola odrezaná od dnešnej tureckej provincie Hatay, ktorú Sýrčania celé desaťročia nemohli prijať (Sýria mala iredentistické nároky na provinciu Hatay, ktorá bola pripojená k Turecku v roku 1939). Druhou a najväčšou prekážkou vzťahov v minulom storočí bola príslušnosť oboch krajín k rozdielnym ideologickým táborom studenej vojny. Ďalší problém sú spory o vodné zdroje (Sýria tvrdila, že Turecko výstavbou priehrad na rieke Eufrat obmedzuje svoj podiel na prietoku vody) a v neposlednom rade kurdská otázka.⁴⁵

Od irackej vojny podpísali Turecko a Sýria niekoľko hospodárskych a bezpečnostných dohôd vrátane dohody o spoločnom boji proti zločinu a terorizmu.⁴⁶ Turecko privítalo nové odhodlanie Sýrie odoprieť PKK využívanie svojho územia. V júli 2003 Sýria uskutočnila vojenské operácie proti členom PKK vo svojich Kurdmi obývaných regiónoch pozdĺž tureckých hraníc (Kamışlı, Derik, Rakka, Afrin a Derbesiye) a odovzdala ich tureckým orgánom. V nasledujúcich rokoch Sýria pokračovala vo vojenských operáciách proti PKK. "Iracká teritoriálna integrita musí byť chránená," vyhlásil v júli 2005 sýrsky minister vnútra Ghazi Kanand. Dodal, že jeho vláda zdieľa obavy Turecka v súvislosti s aktivitami PKK a že "separatistické pokusy Kurdov v Sýrii boli odsúdené na neúspech".⁴⁷

⁴⁴ SINKAYA, B. *Turkey-Iran Relations after the JDP* [online]. Istanbul: Institut français d'études anatoliennes, 2019. s. 22 [cit. 2022-03-21]. ISBN 782362450754. Dostupné na: https://www.academia.edu/41637885/Turkey_Iran_Relations_after_the_JDP?email_work_card=title

⁴⁵ KILERCIOGLU, O. Is Syria Changing? In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2006, 4. január. ISSN 1300-0721.

⁴⁶ GAJENDRA SINGH, K. Turkish-Syrian Summit Affirms Historic Changes in the Region. In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2005, 14. apríl. ISSN 1300-0721.

⁴⁷ TURKISH DAILY NEWS. *Syria Says it is Cooperating with Turkey against PKK*. Istanbul: Demirören Media Group, 21. júl 2005. ISSN 1300-0721.

Turecko a Sýria zlepšili v prvej polovici roku 2000 aj svoje hospodárske vzťahy. V roku 2000 bola založená turecko-sýrska obchodná rada. V rokoch 2002 a 2003 sa turecký vývoz do Sýrie zvýšil o 37 %.

V januári 2004 navštívil Turecko Bašár Asad - prvá sýrska návšteva na najvyššej úrovni v Turecku za posledných 57 rokov. Počas návštevy Turecko a Sýria podpísali dve hospodárske zmluvy zamerané na rozvoj obchodu, cestovného ruchu a investícií medzi oboma krajinami. Asad tiež oficiálne uznal hranice Turecka, čím upustil od nárokov Sýrie v súvislosti s provinciou Hatay.⁴⁸

Od Asadovej návštevy Turecka sa obchod medzi oboma krajinami výrazne zvýšil a presiahol 800 miliónov dolárov. V decembri 2004 navštívil Sýriu turecký premiér Recep Tayyip Erdoğan a podpísal dohodu o voľnom obchode. "Naše vzťahy sa budú v budúcnosti rozvíjať vo všetkých oblastiach, najmä v obchode," poznamenal sýrsky premiér Mohammed Nadži Otri. Premiér Erdoğan poznamenal, že "to ukazuje, ako ďaleko sa dostali vzťahy medzi krajinami".⁴⁹

Hoci Bushova administratíva považuje Sýriu a Irán za členov "osi zla" kvôli ich podpore terorizmu, nadviazanie vreľých vzťahov so Sýriou zo strany vlády Strany AKP privítali turecké bezpečnostné orgány a politické strany rôznej ideologickej orientácie, od stredopravej po stredolavú a od nacionalistickej po islamistickú. Keď teda Robert Wexler, člen Snemovne reprezentantov Spojených štátov amerických a spolupredseda Skupiny pre priateľstvo s Tureckom, kritizoval návštevu tureckého ministra zahraničných vecí Abdullaha Güla v Sýrii v roku 2003, Onur Öymen, podpredseda hlavnej opozičnej strany, stredolavej Republikánskej ľudovej strany, poznamenal, že Gülova návšteva bola normálna. Öymen tiež poznamenal, že Turci chceli vidieť na severe Iraku transparenty "Vitajte v Iraku" namiesto "Vitajte v Kurdistane".⁵⁰

V apríli 2005 navzdory americkým výhradám navštívil Sýriu turecký prezident Ahmet Necdet Sezer. Hoci návšteva prezidenta Sezera - zamýšľaná ako odpoveď na návštevu Bašára Asada v Turecku rok predtým - bola naplánovaná a dohodnutá dlho pred atentátom na Harírího, najmä Sýria ju interpretovala ako priamu výzvu Spojeným štátom. O niekoľko mesiacov neskôr uskutočnil premiér Erdoğan rovnako významnú návštevu Sýrie.⁵¹

⁴⁸ AKYOL, T. Suriye ve Milliyetçilik. In *Milliyet*. Istanbul: Demirören Holding, 6. január 2004. ISSN 1300-4425.

⁴⁹ GAJENDRA SINGH, K. Turkish-Syrian Summit Affirms Historic Changes in the Region. In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2005, 14. apríl. ISSN 1300-0721.

⁵⁰ MILLIYET. *Welcome to Iraq*. Istanbul: Demirören Holding, 29. apríl, 2003. ISSN 1300-4425.

⁵¹ IDIZ, S. Sezer Given Heroic Welcome in Syria, Amerika'nin Suriye kizgiligi suruyor. In *Milliyet*. Istanbul: Demirören Holding, 2. jún 2005. ISSN 1300-4425.

Po nástupe k moci sa AKP snažila využiť svoju stratégiu mäkkej moci na zvýšenie vplyvu Turecka na Blízkom východe, t. j. opätovné získanie mocenského postavenia v regióne. A v tejto stratégii predstavovala Sýria kľúčový dielik v mozaike mocenských plánov AKP, keďže je to turecká brána na Blízky východ. Snažila sa tak maximalizovať hospodársky a politicky spojiť Sýriu s Tureckom. Vedúci predstavitelia AKP sa rozhodli upustiť od stratégie "tvrdej sily", ktorá dominovala v politike predchádzajúcich vlád, a namiesto toho ich cieľom bolo využiť nástroje mäkkej moci v ekonomickej, obchodnej, kultúrnej, etnickej alebo náboženskej oblasti.⁵² Tým sa naplnila myšlienka stratégie, o ktorej hovoril zosnulý Minister zahraničných vecí Davutoğlu "žiadne problémy so susedmi". Využíva sa tu postavenie Turecka ako mosta medzi Európou a Áziou a blízkou Afrikou a vytvoriť úzke vzťahy so susednými krajinami, pre ktoré bola Sýria kľúčová.⁵³

V roku 2009 premiér Erdoğan počas návštevy Sýrie povedal: „Nielenže sme zrušili víza, ale budeme pokračovať v odstraňovaní ďalších prekážok. Pridáme svoj podpis pod partnerstvo, ktoré by mohlo byť vzorom pre celý svet. Máme takýto potenciál.“⁵⁴

Sýrsko-turecké priateľské vzťahy sa však zhoršili po vypuknutí arabskej jari a povstania proti režimu prezidenta Bašara Asada v marci 2011. Na začiatku sýrskeho konfliktu AKP dúfala, že jej úzke väzby umožnia prinútiť Asada k ústupkom. V auguste 2011 sa uskutočnilo stretnutie medzi Asadom a Davutoğluom, ktoré však neprinieslo žiadne riešenie sýrskej krízy.⁵⁵ Prezident Asad neprejavil žiadnu ochotu urobiť ústupky v prospech urovnania konfliktu. Už v jesenných mesiacoch tureckí predstavitelia deklarovali odklon od podpory Asada a namiesto toho vyjadrili sympatie povstalcov. Prezident Gül napríklad vyhlásil: „Naša dôvera v sýrsku vládu vypršala“ a premiér Erdoğan sa otvorene postavil na stranu sýrskych povstalcov.⁵⁶ Odchod Turecka zo Sýrie zasa spôsobil, že sa Turecko vrátilo do náručia USA. Predseda vlády Erdoğan a Barack Obama sa radili o postupe proti sýrskemu režimu a obaja verejne vyhlásili dohodu o spoločnom tlaku na Asada. Davutoğlu zverejnil,

⁵² SOYLEMEZ, Y. Ankara Extorts Syrian Cooperation with UN. In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2005, 24. november.; Sezer's Balancing Act Boosts Turkish Prestige in Syria. In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2005, 1. máj. ISSN 1300-0721.

⁵³ ARAS, D. Turkish-Syrian Relations Go Downhill. In *Middle East Quarterly*, [online]. Philadelphia: Middle East Forum, jar 2012, roč. 19, č. 2. s. 45-46. ISSN 1073-9467. Dostupné na: <https://www.meforum.org/3206/turkish-syrian-relations>

⁵⁴ TODAY'S ZANAM. PM vows to build model partnership with Syria [online]. 24. december 2009. Dostupné na: <http://www.todayszaman.com/news-196473-102-pm-vows-to-build-model-partnership-with-syria.html>

⁵⁵ CORNELL, S. What Drives Turkish Foreign Policy? In *Middle East Quarterly*, [online]. Philadelphia: Middle East Forum zima 2012, roč. 19, č. 1. s. 13-24. ISSN 1073-9467 Dostupné na: <https://www.meforum.org/3129/turkish-foreign-policy>

⁵⁶ TAYEL, A. Syria rejects Arab League statement as Turkey says it has lost trust in Damascus [online]. In *Al Arabiya News*. Rijád: Middle East Broadcasting Center, 2011. Dostupné na: <http://www.alarabiya.net/articles/2011/08/28/164462.html>

že Turecko bude akceptovať sankcie proti Asadovej vláde, ktoré budú zahŕňať vytvorenie nárazníkovej zóny na sýrskom území.⁵⁷

Nasledovala explicitná podpora odporcov sýrskeho režimu. Ankara vytvorila na svojom území niekoľko utečeneckých táborov, z ktorých jeden vyčlenila pre utekajúcich príslušníkov sýrskej armády, ktorí vytvorili vojenské zoskupenie s názvom Slobodná sýrska armáda.

Zámery podpory sýrskych povstalcov však nie sú len strategické alebo ekonomické motívy, ideologické a náboženské faktory zohrávajú dôležitú úlohu. Jednou z hlavných skupín bojujúcich proti Asadovmu režimu je sýrske Moslimské bratstvo. Turecko sa snažilo posunúť k moci sýrske Moslimské bratstvo, alebo aspoň byť súčasťou alevitského⁵⁸ Asadovho režimu. V tejto súvislosti bola dôležitá účasť ministra zahraničných vecí Davutoğlu. Pri rokovaní s Asadom údajne ponúkol podporu jeho režimu, ak sa do vlády zapojí aj Moslimské bratstvo, čím by sa na vláde podieľali aj sunniti. Požiadal ho tiež, aby umožnil svojim stúpencom, ktorí boli v exile, návrat do vlasti. Asad však tieto plány striktne odmietol s tým, že Moslimské bratstvo je islamistická strana, a preto je nezlučiteľné so sekulárnym charakterom Sýrie.⁵⁹

Medzitým koncom roka 2014 extrémistickí bojovníci vojenskej organizácie Islamský štát v Iraku a Sýrii (ISIS) obsadili väčšinu území, ktoré predtým držala Slobodná sýrska armáda a Front Nusra, a obklopili väčšinu južných hraníc Turecka. Odvtedy ISIS odpaľoval rakety na turecké mestá za hranicami.

Medzinárodná koalícia vedená Spojenými štátmi, ktorá bola založená na boj proti ISIS v septembri 2014, začala poskytovať vojenskú pomoc silám Strany demokratickej únie (*Partiya Yekîtiya Demokrat*, PYD). Strana PYD, ktorá predtým kontrolovala tri "kantóny", v skutočnosti kurdské enklávy, na severe Sýrie od stiahnutia režimových síl v júli 2012, vytvorila frontovú organizáciu s názvom Sýrske demokratické sily (*Syrian Democratic Forces*, SDF), ktorá zahŕňala niekoľko kurdských, arménskych, asýrskych a arabských "strán". Zabezpečujú si vojenskú podporu Medzinárodnej koalície, t. j. Spojených štátov,

⁵⁷ BLEEK, P. C. – STEIN, A. Turkey and America Face Iran. In *Survival: Global Politics and Strategy* [online]. apríl – máj 2012, roč. 54, č. 2, s. 27-38. [cit. 2022-03-26]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00396338.2012.672701>

⁵⁸ Aleviti sú náboženská skupina šiitskej vetvy islamu. Aleviti nemajú mešity, nemodlia sa päť ráz denne, neuznávajú právo šaría, nepostia sa počas ramadánu. Aleviti ako nesunniti boli dlho obeťami diskriminácie v tureckom vzdelávacom systéme, sociálnych službách a náboženskom živote (pozn. autora).

⁵⁹ ARAS, D. Turkish-Syrian Relations Go Downhill. In *Middle East Quarterly*, [online]. Philadelphia: Middle East Forum, jar 2012, roč. 19, č. 2, s. 48. ISSN 1073-9467. Dostupné na: <https://www.meforum.org/3206/turkish-syrian-relations>

sily PYD/SDF zmietli ISIS z väčšiny území, ktoré predtým dobyli, a rozšírili tak územia pod svojou kontrolou.⁶⁰

Astanský mierový proces, ktorého cieľom je ukončiť sýrsky konflikt, začali v januári 2017 Rusko a Irán, spojenci damaského režimu, a Turecko, ktoré podporuje povstalcov. Astanský proces, ktorý sa začal po tom, ako ruská intervencia definitívne naklonila vojenskú rovnováhu v prospech režimu, viedol k vytvoreniu štyroch "deeskalačných zón". Zastavenie bojov v týchto oblastiach však trvalo len krátko a sily podporujúce prezidenta Bašára al-Asada už znovu dobyli tri z nich. Poslednou z nich je Idlib.

3.5 Turecko-iracké vzťahy

Začiatkom 90. rokov ovplyvnila vzťahy invázia do Kuvajtu, po ktorej sa Irak stal veľmi nestabilnou krajinou a Turecko stratilo svojho druhého najväčšieho obchodného partnera.⁶¹ V apríli 1991 prekročilo turecké hranice pol milióna irackých utečencov.

Hoci Turecko nemalo žiadne väzby na režim Saddáma Husajna⁶², Irak vždy zabezpečoval stabilitu na južnej turecko-irackej hranici.⁶³ Preto Turecko inváziu spojencov do Iraku v roku 2003 nevívalo. Vládnuca strana AKP sa snažila vytvoriť takzvanú "zónu mieru" a vojna v Iraku bola to posledné, čo vláda, armáda a verejnosť chceli. Ankara sa snažila o dobré vzťahy s USA, takže to nebola jednoduchá situácia. Okrem toho sa Turecko obávalo, že následná destabilizácia Iraku by viedla k vytvoreniu nezávislého kurdskeho štátu.⁶⁴

Turecko a Irán mali podobné obavy v súvislosti s americkou intervenciou v Iraku v roku 2003, čo vyústilo do určitého porozumenia medzi Teheránom a Ankarou, ako ukázalo niekoľko kôl stretnutí irackých susedov. Krátko po americkej okupácii sa iránske a turecké záujmy v súvislosti s budúcnosťou Iraku zásadne rozišli. Hoci obaja boli naďalej znepokojení potenciálnou nezávislou kurdskou štátnosťou na severe Iraku, Irán bol rovnako

⁶⁰ SINKAYA, B. *Turkey-Iran Relations after the JDP* [online]. Istanbul: Institut français d'études anatoliennes, 2019. s. 36 [cit. 2022-03-26]. ISBN 782362450754. Dostupné na:

https://www.academia.edu/41637885/Turkey_Iran_Relations_after_the_JDP?email_work_card=title

⁶¹ INTERNATIONAL CRISIS GROUP. *Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints*, [online]. 2010, Crisis Group Europe Report č. 203, s. 3. Dostupné na: https://www.files.ethz.ch/isn/114629/203_turkey_middle_east.pdf

⁶² Prezident Iraku v rokoch 1979-2003 (pozn. autora).

⁶³ TASPINAR, O. *Turkey's Middle East Policies. Between Neo-Ottomanism and Kemalism* [online]. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2008. Dostupné na: <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=22209>

⁶⁴ Kurdska otázka je pre Turecko veľmi dôležitá, zasahuje do vzťahov so susednými krajinami, najmä do turecko-irackých vzťahov (pozn. autora).

znepokojený potenciálnym tureckým vojenským nasadením v Iraku.⁶⁵ Niekoľko kôl rokovania o nasadení tureckých vojsk v Iraku medzi Spojenými štátmi a Tureckom neprinieslo efektívne výsledky. Naopak, americké sily v Iraku výrazne obmedzovali turecké vojenské a spravodajské aktivity na severe Iraku.

Medzitým Turecko nadviazalo úzke vzťahy s irackými sunnitmi a vyjasnilo svoj postoj k vytvoreniu unitárneho režimu a inkluzívnej vlády v Bagdade. Chcelo zabezpečiť silné zastúpenie sunnitov v novom režime. Túto snahu však Iránci účinne chápali ako svoju opozíciu voči vláde s dominanciou ší'itov, ktorú čiastočne vytvoril Irán.⁶⁶ Turecko sa totiž obávalo konsolidácie sektárskej politiky a rastúceho iránskeho vplyvu v Iraku, ktorý by ho podriadil záujmom Iránu.

Napriek rozdielom Ankara a Teherán podporili odovzdanie moci irackým orgánom. Turecko na istý čas upokojilo vládu Núrího Málíkího v Bagdade, takže sa v roku 2008 dohodli na zriadení Rady pre strategickú spoluprácu na vysokej úrovni. Turecká vláda sa vtedy angažovala aj v rozvíjaní úzkych vzťahov s irackými ší'itmi. Turecká podpora zoznamu al-Irakíja pod vedením Ijáda Alávího v parlamentných voľbách v roku 2010 však vyvolala určité spory vo vzťahoch Ankary a Bagdadu, hoci zoznam al-Irakíja vyhral voľby s miernou väčšinou, Málíkímu sa podarilo viesť nasledujúcu vládu tým, že si zabezpečil iránsku podporu, čo napätie v turecko-irackých vzťahoch. Medzitým Turecko prehĺbilo svoje vzťahy s Regionálnou vládou Kurdistanu (KRG), čo vyvolalo zdesenie Málíkího vlády a Iránu.⁶⁷

Koncom roka 2011 dosiahla konfrontácia medzi vládami AKP a Málíkího vrchol, keď vláda AKP nariadila zatknutie sunnitského viceprezidenta Tareqa al-Hashemiho spolu s niekoľkými rešpektovanými sunnitskými ministrami. Turecko poskytlo útočisko al-Hasemimu a odsúdilo Málíkího vládu za presadzovanie sektárskej agendy. Vzhľadom na iránsku podporu Málíkího sa iracko-turecký spor ľahko zmenil na turecko-iránske súperenie. Koncom roka 2012 iracké opozičné skupiny zorganizovali protestné zhromaždenia proti Málíkího vláde, na ktorých niektorí aktivisti niesli transparenty v prospech tureckého premiéra Erdoğan. V kombinácii so zjavnou podporou vlády AKP irackej opozícii a

⁶⁵ TURKISH PRESS. *Relations with Iran – 2003* [online]. 5. február 2019. Dostupné na: <http://www.turkishpress.com/specials/2003/yir/iran.asp>

⁶⁶ YARMOHAMMADIAN, H. Turkish-Iranian Relations: Prospects and Uncertainty. In *Political Studies of Islamic World Journal* [online]. jar 2017, roč. 6, č. 1, s. 20. ISSN 2676-3524. Dostupné na: <https://www.sid.ir/en/Journal/ViewPaper.aspx?ID=611395>

⁶⁷ SINKAYA, B. *Turkey-Iran Relations after the JDP* [online]. Istanbul: Institut français d'études anatoliennes, 2019. s. 36. ISBN 782362450754. Dostupné na: https://www.academia.edu/41637885/Turkey_Iran_Relations_after_the_JDP?email_work_card=title

verejnými sympatiami niektorých Iračanov k Erdoğanovi sa zvýraznili iracké a iránske obavy z možných tureckých aktivít v regióne.⁶⁸ Aby sa situácia ešte viac skomplikovala, Turecko podpísalo s KRG prelomovú energetickú dohodu, ktorá by mu uľahčila vývoz ropy na medzinárodné trhy. Kvôli pretrvávajúcemu sporu medzi Bagdadom a Erbilom o využívanie zásob ropy a zemného plynu na severe Iraku však Málíkího vláda proti dohode ostro reagovala. Kým prebiehala šarvátka medzi Erdoğanom a Málíkím, ISIS v júni 2014 náhle obsadil Mosul, zaútočil na turecký konzulát a vzal diplomatov a zamestnancov ako rukojemníkov. Krátko nato rýchlo pochodovala smerom na Bagdad. Turecko obvinilo Málíkího z podnecovania sektárstva, ktoré pripravilo pôdu pre vznik ISIS. Turecko-iracké vzťahy sa normalizovali až po tom, ako Haider al-Abadi nahradil Malikiho vo funkcii nového predsedu irackej vlády v septembri 2014.

V snahe zvrátiť sektárstvo, ktoré prenasleduje krajinu, sa Abádí snažil dosiahnuť kompromis so sunnitskými lídrami krajiny a KRG. V decembri 2014 uskutočnil oficiálnu návštevu Ankary a obnovil turecko-iracké vzťahy. Turecké vojenské aktivity na severe Iraku sa však čoskoro zmenili na nový spor v bilaterálnych vzťahoch. V rámci globálnej kampane proti ISIS začali turecké ozbrojené sily cvičiť kurdských pešmergov⁶⁹ a iracké sily. V decembri 2014 sa Ankara a Bagdad dohodli na zriadení vojenskej základne v meste Bashiqa neďaleko Mosulu v rámci spoločného úsilia o výcvik sunnitských bojovníkov *Hashd al-Watani* (Národné mobilizačné sily alias Ninivská garda) a kurdských síl. Posilnenie tureckých jednotiek v Bašiqe koncom roka 2015 však vyvolalo kritiku irackej vlády, ktorú pravdepodobne podporil Teherán. Keď Abádí požiadal Turecko, aby stiahlo svoje jednotky z Iraku pred očakávanou vojenskou operáciou na oslobodenie Mósulu spod kontroly ISIS v októbri 2016, prezident Erdoğan reagoval nahnevane, konfrontoval Abádího a vyhlásil: "Pôjdeme vlastnou cestou, to by mal vedieť každý."⁷⁰

Medzitým iracká vláda zmobilizovala dobrovoľníkov na boj proti ISIS, ktorý sa nakoniec zmenil na *Hashd al-Shaabi* (Ľudové mobilizačné sily, Popular Mobilization Forces, PMF), ktorú podporovali ši'itskí náboženskí vodcovia. Iracká vláda tiež zamestnávala iránskych vojenských poradcov na výcvik a vedenie operácií PMF, ktoré sa stali účinnými pri zvrátení postupu ISIS a oslobodení niektorých miest, ktoré obsadila.

⁶⁸ AL JAZEERA NEWS. *Iraqi PM questions role of Turkey in unrest* [online]. 1. december 2016. [cit. 2022-03-26]. Dostupné na: <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/12/201212311575903731.html>

⁶⁹ Pešmerga je kurdská zložka irackých ozbrojených síl. Sú to vojenské sily autonómneho irackého regiónu Kurdistan (pozn. autora).

⁷⁰ AL JAZEERA NEWS. *Analysis: What is Turkey trying to achieve in Iraq?* [online]. 2016, 14. október. [cit. 2022-03-27]. Dostupné na: <https://www.aljazeera.com/news/2016/10/analysis-turkey-achieve-iraq-161013032856045.html>

Následne niektorí kritici obviňovali PMF zo sektárskeho násilia diskriminujúceho sunnitov z oslobodených miest a z porušovania ľudských práv.

Po dlhých diskusiách medzi príslušnými stranami a čiastočne aj pod tlakom Ameriky bolo milíciám PMF zakázané aktívne sa zúčastňovať na bojoch o Mósul od októbra 2016 do júla 2017. Iracké pozorovanie tureckých obáv počas celej operácie a séria diplomatických výmen zmiernili napätie medzi Ankarou a Bagdadom. Medzitým Masúd Barzání, prezident irackého regiónu Kurdistan, určil 25. september 2017 ako dátum referenda o nezávislosti KRG. Toto rozhodnutie vyvolalo ostré reakcie Bagdadu aj susedných hlavných miest Teheránu a Ankary a prinútilo tieto tri krajiny odložiť svoje spory bokom a vypracovať spoločné stanovisko s cieľom zabrániť nezávislosti KRG.⁷¹ Tureckí a iránski predstavitelia zopakovali svoj spoločný nesúhlas s referendom a svoj záväzok zachovať územnú celistvosť Iraku. Vedúcim predstaviteľom KRG ponúkli možnosť voľby medzi vyhlásením referenda za neplatné alebo izoláciou a spoločným postupom Turecka a Iránu pri ochrane "politických hraníc".

V dôsledku toho proces budovania štátu v Iraku po americkej okupácii lákal iránske a turecké záujmy a zasahovanie, ktoré sa zmenilo na súperenie medzi Ankarou a Teheránom. Obe krajiny súperili, aby si zabezpečili priateľstvo s ústrednou vládou v Bagdade a ďalšími vplyvnými aktérmi irackej politiky. Súťažili dokonca aj o vplyv na irackých kurdských lídrov. Avšak odveké bezpečnostné obavy Turecka a Iránu, ktoré pramenili z potenciálnej nezávislosti kurdskeho štátu, ich viedli k tomu, aby odložili svoje rozdiely a konkurenciu, a zapojili sa do spoločného úsilia o potlačenie spoločnej hrozby.

3.6 Zhodnotenie zahraničnej politiky Turecka v období vlády AKP

Zahraničná politika AKP bola od začiatku pragmatická. Jej hlavným cieľom bolo a je povýšiť Turecko na regionálneho hráča, „čo nevedlo k rozvoju politického islamu, ale k rozvoju Turecka ako dôležitého globálneho aktéra.“⁷²

Označovanie zahraničnej politiky AKP za niečo islamizované je podľa Fildesa zjednodušujúce a vychádza z nepresných teórií a politickej propagandy. AKP nedáva najavo,

⁷¹ SINKAYA, B. *Turkey-Iran Relations after the JDP* [online]. Istanbul: Institut français d'études anatoliennes, 2019. s. 36 [cit. 2022-03-27]. ISBN 782362450754. Dostupné na:

https://www.academia.edu/41637885/Turkey_Iran_Relations_after_the_JDP?email_work_card=title

⁷² FILDES, H. (2011): Islam and Foreign Policy Making in Turkey, In *E-international relations* [online]. 2011. s. 7. ISSN 2053-8626. Dostupné na: <http://www.e-ir.info/2011/07/26/islam-and-foreign-policy-making-in-turkey/>

že sleduje vyslovene islamský program, ani sa nesnaží zaviesť právo šaría alebo iné islamské zákony. Preto je dôležité pripomenúť, že v Turecku existuje určitá komplexná vzájomná závislosť medzi sekularizmom a demokraciou, ale nie konflikt medzi islamom a westernizáciou.⁷³

AKP prijala určité islamské ciele v domácej a zahraničnej politike, ale nemôže to verejne priznať kvôli ústavným obmedzeniam a sekularizmu. Tieto ciele zahŕňajú najmä spravodlivosť, zodpovednosť, transparentnosť, hospodársku reformu a ľudské práva. Kirisci sa vyjadruje podobne ako Fildes. Tvrdí, že obavy tureckých a západných médií, ktoré súhlasne označujú kroky AKP za "islamizáciu" zahraničnej politiky, sú značne prehnané, s čím súhlasí aj väčšina odbornej literatúry.⁷⁴

Kľúčovou otázkou je, či sa politickí tvorcovia zahraničnej politiky Turecka orientujú viac na islamskú alebo blízkovýchodnú orientáciu. AKP neprejavila žiadne náznaky zmeny prozápadnej politiky Turecka.

Počnúc druhým volebným obdobím sa nová turecká zahraničná politika stáva aktívnejšou v diplomacii, najmä na Blízkom východe, a je doplnená prístupom "nulových problémov so susedmi". „Napriek vyjadreniam mnohých kritikov súčasná diplomatická aktivita Turecka nepredstavuje snahu Ankary odvrátiť sa od Západu alebo islamizovať tureckú zahraničnú politiku. Skôr odráža snahu prekonať anomáliu studenej vojny a prispôbiť krajinu zmeneným strategickým podmienkam. Odráža to aj skutočnosť, že domáca stabilita a prosperita závisia od regionálnej stability, ktorá si vyžaduje zníženie napätia s bezprostrednými susedmi Turecka.“⁷⁵ Celý tento prístup vychádza z geostrategickej a demografickej situácie Turecka a jeho dobrých vzťahov s krajinami Blízkeho východu. Tento prístup teda odráža záväzok Turecka k islamskému univerzalizmu. Turecko ako demokratická krajina je spoľahlivá v požadovaní zabezpečiť mier a bezpečnosť v krajinách, ktoré to potrebujú - napríklad Bosna, Kosovo, Čečensko. V tomto ohľade je zahraničná politika určovaná demokraciou, ktorá stelesňuje záujmy a požiadavky väčšinovej spoločnosti.

Aj v druhom volebnom období ide AKP umiernenou cestou a nedovoľuje, aby islamské tendencie ovplyvňovali zahraničnú politiku, hoci na domácej scéne zjavne pripúšťa

⁷³ Tamtiež.

⁷⁴ KIRISCI, K. *Turkey's Foreign Policy in Turbulent Times*, Chailott Paper No.92 [online]. Institute for Security Studies, European Union, 2006, s. 35. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/26590578>

⁷⁵ LARRABEE, F. S. Turkey's New Geopolitics. In *Survival* [online]. 2010, roč. 52, č. 2, s. 158. ISSN 1468-2699. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00396331003764686>

určité zmeny, ktoré sa uskutočňujú na úkor reštriktívneho sekularizmu vnucovaného islamskej komunite.

Zmenu orientácie zahraničnej politiky umožnila skutočnosť, že Turecko od začiatku 90. rokov hospodársky rastie (HDP, vývoz, priame zahraničné investície a hodnota obchodovaného tovaru sa neustále zvyšujú). To pomohlo Turecku získať väčšie sebavedomie na medzinárodnej scéne. V súčasnosti sa opäť turecká ekonomika prepadá a čelia obrovským ekonomickým problémom.

Významnejším výsledkom zahraničnej politiky AKP počas druhého funkčného obdobia vlády je zmena jej vzťahu s kurdskou regionálnou vládou v severnom Iraku. Zatiaľ čo pred rokom 2008 sa Erdoğanova vláda a tiež armáda vyhýbali priamym kontaktom s orgánmi kurdskej regionálnej vlády v obave, že by to znamenalo posilnenie jej snáh o nezávislosť, od konca roka 2008 začal Erdoğan kontakty zintenzívňovať. Tieto snahy Ankary odrážajú skutočnosť, že turecká vláda a armáda si začali uvedomovať, že boj proti PKK nemožno vyhrať len vojenskými prostriedkami, ale že vplyv PKK treba oslabiť podporou a spoluprácou s kurdskou regionálnou vládou. Zmenila sa aj iracká politika voči PKK. Kurdska regionálna vláda totiž čelí nepriateľskému Iránu s regionálnymi ambíciami a rastúcej moci ší'itskej centrálnej vlády, ktorú podporujú USA. Vláda si preto uvedomila, že je výhodné napraviť vzťahy s Tureckom.

V apríli 2022 Turecko začalo novú pozemnú a vzdušnú cezhraničnú ofenzívu proti kurdským ozbrojencom v severnom Iraku. Skupina PKK má základne v severnom Iraku a využíva toto územie na útoky na Turecko. Turecko v posledných desaťročiach uskutočnilo proti PKK mnoho cezhraničných leteckých a pozemných operácií. Táto ofenzíva sa sústredila na severoiracké regióny. Operácia tureckých síl je zameraná na "teroristov" a sprevádza ju maximálna ohľaduplnosť, aby sa zabránilo ohrozeniu civilného obyvateľstva a škodám na kultúrnych a náboženských objektoch.⁷⁶

Aktivita AKP v zahraničnej politike sa stáva veľkým prínosom v domácej politike, čo vedie k nárastu jej popularity. Asertívny a nezávislý štýl lídrov strany oslovuje nacionalistov a AKP získava popularitu ďaleko za hranicami svojho prvého náboženského jadra. Úspech premiéra Erdoğan bol spôsobený najmä jeho kritikou vojny v Gaze. Podľa

⁷⁶ DENNÍK SME. *Turecko spustilo novú ofenzívu proti Kurdom na severe Iraku* [online]. 18. apríl 2022 [cit. 2022-04.21]. Dostupné na: <https://svet.sme.sk/c/22887761/turecko-spustilo-novu-ofenzivu-proti-kurdom-na-severe-iraku.html>

Önisa v Turecku dochádza k silnému prepojeniu domácej a zahraničnej politiky.⁷⁷ Zahraničná politika sa tak stáva hlavným nástrojom v súťaži o domácu politiku.

3.7 Vplyv zmeny postoja AKP k islamu na tureckú zahraničnú politiku

Vzťahy medzi islamom a zahraničnou politikou sa venuje čoraz väčšia pozornosť, najmä od iránskej revolúcie. Západní vedci sa snažili pochopiť vplyv regionálnych hráčov v islamských štátoch. Zaujíma ich najmä pojem politický islam a islamizácia. Otázkou je, či je islam v zásade kompatibilný s demokraciou alebo nie, alebo akú úlohu tu zohráva náboženstvo. Turecko je vnímané ako most medzi Západom a Blízkym východom. Ale v samotnom Turecku, problém mnohých komplexných moderných faktorov, ktoré určujú fungovanie tejto moslimskej demokracie, kde by mali islamské hodnoty koexistovať, a nie dominovať. Turecko ako moslimská krajina sa vyznačuje tým, že ukazuje možnosť westernizácie moslimskej spoločnosti - spolu s modernizáciou stálych črt Turecka od pádu Osmanskej ríše.

Jednou z oblastí, v ktorej sa prejavuje vplyv islamu na zahraničnú politiku, je často spomínaný pragmatizmus. Z dlhodobého hľadiska to spôsobuje, že turecká zahraničná politika je nekonzistentná. Vláda AKP bola s touto politikou často úspešná, najmä na domácej scéne, keď jej pragmatické kroky priniesli popularitu u voličov. Takéto správanie sa však môže v dlhodobom horizonte ukázať ako negatívny prvok vo vzťahoch medzi krajinami, ktorý bude kontraproduktívny z hľadiska národných záujmov. Jasne to vidieť na príklade vzťahu s Európskou úniou a Západom. Závazky voči týmto subjektom na konci prvého volebného obdobia do značnej miery stratili na význame, hoci AKP stále deklaruje členstvo v EÚ ako jeden zo svojich prioritných zahraničnopolitických cieľov. Táto nedôslednosť poškodzuje Turecko najmä v očiach zahraničných pozorovateľov, potenciálnych partnerov a kľúčových členov EÚ.

V poslednej dekáde však určitý úspech priniesol aj pragmatizmus zahraničnej politiky. Umožňuje Turecku dobre reagovať na vývoj doma aj v zahraničí a je v súlade s tradíciou mnohorožmernej politiky. Obzvlášť výhodná sa ukázala stratégia politiky *zero problem policy with neighbours*, ktorá umožnila Turecku zosúladiť svoje záujmy so susednými krajinami, ktoré boli predtým nepriateľské, Sýriou a Iránom. Táto spolupráca

⁷⁷ ÖNIŞ, Z. Multiple Faces of the „New“ Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique. In *GLODEM working paper series*, [online]. Istanbul: Koç University, apríl 2011, roč. 13, č. 1, s. 47-65. ISSN 0898-2937. Dostupné na: https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/it/v13i1/f_0021379_17750.pdf

prináša ovocie najmä v ekonomickej, ale aj bezpečnostnej a kultúrnej oblasti. Tento aspekt tureckej zahraničnej politiky dal Turecku nové podnety, ktoré by neboli možné, keby sa krajina zameriavala výlučne na Západ.

Oblasť zahraničnej politiky, kde islamistické sklony AKP zohrávajú väčšiu úlohu, je zlepšenie vzťahov s Iránom a Sýriou. V tomto kontexte môže okrem snahy o dobré vzťahy so susednými krajinami zohrávať dôležitejšiu úlohu aj záväzok vládnucej strany k islamskému univerzalizmu.

Vo vzťahu s Iránom by však Turecko mohlo mať dlhodobý negatívny vplyv na vzťahy so Západom, najmä pokiaľ ide o iránsky jadrový program. Dôvodom je odmietnutie navrhovaných sankcií voči Iránu zo strany Turecka. V očiach zahraničných pozorovateľov sa to interpretovalo ako odklon od Západu. Dôsledky pre Turecko by mohli byť vážne: Turecko sa môže ocitnúť v určitej izolácii medzi Iránom a Západom, čo by mohlo viesť k ďalším nezamýšľaným dôsledkom. Táto otázka predstavuje hlbší problém pre zahraničnú politiku krajiny: či má Turecko nadviazať kontakty s takým dôležitým susedom, akým je Irán. Alebo je vhodnejšie zaujať vyváženejší a zdržanlivejší prístup? Jeho kroky na Západe vyvolávajú otázky o tom, ako Turecko dodržiava medzinárodné štandardy a demokratické hodnoty. Vzťahy s Iránom ako také sú jedným z negatívnych dôsledkov islamského sklonu AKP, čo sa odráža v jej zahraničnej politike.⁷⁸

Asi najsilnejším prejavom islamského univerzalizmu v zahraničnej politike je Erdoğanov vzťah k Palestíne. Ostatné faktory, ktoré formujú tureckú zahraničnú politiku, tu nie sú také silné. Vo vzťahu Turecka k Palestíne nemožno hovoriť ani o širších geopolitických alebo obchodných záujmoch. Erdoğanovo hlboké osobné presvedčenie, že palestínska otázka je morálnou otázkou, zohráva v jeho koncepcii izraelsko-arabského konfliktu významnú úlohu. Hoci sa táto politika môže zdať kontraproduktívna, opak je pravdou. Udalosti, ktoré sprevádzali Erdoğanov prejav v Davose v roku 2009, mu v domácej politike priniesli prospech v podobe zvýšenej popularity. Napríklad pri návrate zo švajčiarskeho mesta sa premiérovi dostalo na letisku obrovského privítania. Jeho postoj zároveň posilňuje postavenie a dôveryhodnosť Turecka v arabskom svete.

Obrat Turecka k nezápadným štátom je teda viditeľný, ale ako vidno, islamizácia strany nie je hlavným princípom tureckej zahraničnej politiky. Naopak, vždy sú vo veľkej miere prítomné iné faktory. Veľkú úlohu zohrávajú najmä hospodárstvo, ktoré je dôležité vo

⁷⁸ ÖNIŞ, Z. Multiple Faces of the „New“ Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique. In *GLODEM working paper series*, [online]. Istanbul: Koç University, apríl 2011, roč. 13, č. 1, s. 47-65. ISSN 0898-2937. Dostupné na: https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/it/v13i1/f_0021379_17750.pdf

vzťahoch s takmer všetkými novými partnermi. Môžeme nájsť príklady, kde vplyv AKP zohráva negatívnu aj pozitívnu úlohu. Príkladom sú vzťahy s Iránom a Sýriou.

Zahraničná politika AKP napriek niektorým menším problémom stále ponúka alternatívu, v rámci ktorej by Turecko mohlo pôsobiť ako kvalitný most v dialógu medzi Západom a moslimskými štátmi. Príkladom sú najmä jej vzťahy so Sýriou. Ak však chce Turecko pôsobiť ako sprostredkovateľ a udržať si silnú pozíciu v regióne, malo by byť vo svojej politike neutrálnejšie. Dôležité bude najmä vyhnúť sa niektorým chybám, ktorých sa dopustilo v minulosti.

Záver

Na začiatku práce boli položené dve výskumné otázky. Skôr ako pristúpime k verifikácii alebo falzifikácii hypotézy, najprv na ne odpovieme.

Je AKP islamistická strana?

Politický islam v Turecku reprezentuje hnutie *Millî Görüş*, z ktorého nepochybne pochádzajú zakladatelia AKP. Dvaja hlavní predstavitelia strany a držiteľia dvoch najvyšších politických funkcií v krajine, Tayyip Erdoğan a Abdullah Gül, boli dokonca významnými osobnosťami Erbakanových islamistických strán. Ak k tomu pridáme skutočnosť, že súčasný prezident Erdoğan bol uväznený za islamistické prejavy a podkopávanie sekulárneho charakteru štátu, odpoveď sa môže zdať jasná. Čo však charakterizuje tureckú islamistickú politiku a myslenie? Pre hnutie *Millî Görüş* a turecký politický islam vo všeobecnosti je podľa podpredsedu Strany cnosti charakteristický "návrat k našej (tureckej) podstate a nenapodobňovanie Západu".⁷⁹ To znamená návrat k moslimskej identite, obnovenie islamu ako ústredného spoločenského prvku, odmietnutie Západu a prerušenie vzťahov so západnými krajinami na úkor moslimskej umy. Ako do tohto obrazu zapadá AKP? AKP totiž predstavuje odmietnutie myšlienky, že Turci sú len západným národom, a presadzuje uznanie vlastnej moslimskej identity. Robí to však v radikálne odlišnom zmysle ako islamisti. Davutoğlu vyjadril tento postoj symbolicky takto:

*„Keď hovorím v Káhire alebo Teheráne, hovorím ako človek z tohto regiónu, ako moslim. Keď som v Bruseli a hovorím s našimi európskymi priateľmi, hovorím ako Európan a môžem kritizovať ako Európan, mám na to právo. Turecko je súčasťou európskej histórie, súčasťou európskeho kontinentu. Nie je to nič proti mojej identite, mám obe identity.“*⁸⁰

AKP sa nesnaží presadzovať islam v živote spoločnosti, ale považuje ho za individuálnu záležitosť každého človeka. Uznáva sekulárny princíp republiky a obe stránky tureckej identity, tradičnú moslimskú aj modernú západnú. Nielenže zlepšila vzťahy s moslimskými štátmi, ale zároveň nenarušila tie, ktoré si vybudovala so Západom. Charakter AKP a jej zahraničnej politiky, ako sa pokúsila ukázať táto práca, teda zjavne nie je v súlade s islamistickou agendou. AKP teda nemožno označiť za islamistickú stranu.

⁷⁹ ELIGÜR, B. The Mobilization of Political Islam in Turkey. New York: Cambridge University Press, 2010. s. 66. ISBN 9780511711923.

⁸⁰ NEWSWEEK. Between East and West [rozhovor s Abdullahem Gulem]. 2010, 19. apríl, s. 60.

Ako sa AKP darí realizovať svoju novú zahraničnopolitickú stratégiu?

Inými slovami, aké sú praktické výsledky novej koncepcie „zero problem policy with neighbours“? Na túto otázku sa pokúsila odpovedať analýza vzťahov Turecka s tromi susednými krajinami - Iránom, Sýriou a Irakom. Je jasne vidieť, že v prípade prvých dvoch došlo k výraznému kvalitatívnemu zlepšeniu a nová politika funguje v bilaterálnych vzťahoch takmer bezchybne v posledných dvoch dekádach. V prípade Iraku nie je situácia taká jednoznačná. Turecko má relatívne dobré vzťahy s ústrednou vládou a dvoma bojujúcimi komunitami sunnitov a šíitov, medzi ktorými zohráva pomerne úspešnú úlohu sprostredkovateľa. Napätie však pretrváva vo vzťahu s irackými Kurdmi a ich autonómnej oblasti. V porovnaní s minulosťou však došlo aj tu k posunu.

Hypotézu: *Realizácia novej koncepcie zahraničnej politiky Turecka znamená zámerné posilňovanie vzťahov s moslimskými krajinami skrz nábožensky orientujúcou sa stranou na úkor kvality vzťahov so "západnými" krajinami, považujeme na základe vyššie uvedenej analýzy za vyvrátenú.* Ako sme v tejto práci spomínali, nová doktrína tureckej zahraničnej politiky (*Davutoğluva doktrína*) nemá za cieľ vzťahy so Západom narušovať a v pomyselnom strete civilizácií sa stavať na moslimskú stranu.

Ako sme tu ukázali, Ahmet Davutoğlu odmietol samotnú existenciu stretu civilizácií. Ide skôr o nepochopenie tureckého vývoja, pre ktoré je príznačná debata v Amerike a Európe, ktorá dostala názov "Kto stratil Turecko?" ("*Who lost Turkey?*"). Niektorí, ako napríklad Michael Rubin, dokonca dospeli k záveru, že Turecko sa stáva nepriateľom Západu, a vyzývajú nás, aby sme sa tejto situácii rýchlo prispôbili.⁸¹

Podľa môjho názoru ide o mylnú predstavu a nepochopenie toho, čo sa deje v súčasnom Turecku. Západ si za dlhé roky tureckého spojenectva zvykol na to, že Turci nekriticky splnia takmer všetko. Príliš automaticky sme si zvykli, že sú na našej strane. Dnes však Turci s novým pohľadom na seba a svoje postavenie vo svete začali tieto stereotypy rúcať. Neboja sa dať najavo, že majú na celý rad otázok iný názor. Napríklad sankcie uvalené Západom na Irán poškodzujú hospodárske a energetické záujmy Turecka. Dnes sa však

⁸¹ RUBIN, M. Turkey, from Ally to Enemy. In *Commentary*, [online]. 2010, roč. 130. ISSN 0010-2601. Dostupné na: <https://www.commentary.org/articles/michael-rubin/turkey-from-ally-to-enemy/>

nehanbí v takýchto prípadoch preberať vlastnú iniciatívu a snažiť sa zabrániť poškodeniu svojich záujmov. Západ to potom uvádza ako ďalší dôkaz, že Turecko strácame.

Odborník na Turecko Hugh Pope upozorňuje, že „Turecko je mimoriadne náchylné na nepochopenie, najmä preto, že samotní Turci si často nie sú istí, čím presne chcú, aby ich krajina bola.“⁸² Do budúcnosti je nevyhnutné, aby sme sa im snažili porozumieť. Súčasná zahraničná politika Turecka je založená na pevnej vízii a odhodlaní presadiť sa na svetovej scéne. Má na to dostatočnú kapacitu. Západ musí teraz využiť svoje silné väzby a ochotu Turkov ďalej rozvíjať vzťahy. Ak bude Západ pokračovať v rovnakom štýle ako doteraz a namiesto dialógu s Ankarou sa bude snažiť viesť monológ, pochmúrna vízia Michaela Rubina sa môže stať skutočnosťou.

⁸² POPE, H. Pax Ottomana? The Mixed Success of Turkey's New Foreign Policy. In *Foreign Affairs*, [online]. 2010, roč. 89, č. 6, s. 161. ISSN: 0015-7120. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/20788727>

Zoznam použitej literatúry

Knižné zdroje

1. ELIGÜR, B. *The Mobilization of Political Islam in Turkey*. New York: Cambridge University Press, 2010. 336 s. ISBN 9780511711923.
2. KÖSEBALAN, H. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism*. New York: Palgrave Macmillan, 2011. 240 s. ISBN 978-0230109537.
3. KREISER, K. - NEUMANN, K. *Dějiny Turecka*. Stuttgart: Philipp Reclam jun. Gmbh & Co., 2008. 329 s. [cit. 2022-04-19]. ISBN 978-80-7422-012-8.
4. OZTURK, A. E. – BASER, B. *Authoritarian Politics in Turkey: Elections, Resistance and the AKP*. Londýn: Bloomsbury Publishing, 2017. 288 s. [cit. 2022-04-21]. ISBN 978-1784538002.
5. PIRICKÝ, G. *Islám v Turecku*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2004. 173 s. [cit. 2022-04-19]. ISBN 80-89034-30-6.
6. PIRICKÝ, G. *Turecko*. Praha: Vydavatel'stvo Libri, 2006. 200 s. ISBN 80-7277-323-2.
7. RABASA, A. *The Rise of Political Islam in Turkey*. Santa Monica: RAND Corporation. 2008. 113 s. ISBN 978-0-8330-4531-7.

Články v tlačенých časopisoch

8. AKYOL, T. Suriye ve Milliyetcilik. In *Milliyet*. Istanbul: Demirören Holding, 6. január 2004. ISSN 1300-4425.
9. DEMIRELLI, F. Turkey Not Fretting over Conservatives. In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2005, 28. jún. ISSN 1300-0721.

10. GAJENDRA SINGH, K. Turkish-Syrian Summit Affirms Historic Changes in the Region. In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2005, 14. apríl. ISSN 1300-0721.
11. IDIZ, S. Sezer Given Heroic Welcome in Syria, Amerika'nin Suriye kizgiligi suruyor. In *Milliyet*. Istanbul: Demirören Holding, 2. jún 2005. ISSN 1300-4425.
12. KILERCIOGLU, O. Is Syria Changing? In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2006, 4. január. ISSN 1300-0721.
13. SOYLEMEZ, Y. Ankara Extorts Syrian Cooperation with UN. In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2005, 24. november.; Sezer's Balancing Act Boosts Turkish Prestige in Syria. In *Turkish Daily News*. Istanbul: Demirören Media Group, 2005, 1. máj. ISSN 1300-0721.

Elektronické zdroje

14. AHMADOV, R. Counter Transformations in the Center and Periphery of Turkish Society and the Rise of the Justice and Development Party. In *Alternatives – Turkish Journal of International Relations*, [online]. Yalova: University of Yalova, 2008, roč. 7, č. 2 a 3. 36 s. ISSN 2146-0809. Dostupné na: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/19510>
15. AL JAZEERA NEWS. *Analysis: What is Turkey trying to achieve in Iraq?* [online]. 2016, 14. október. [cit. 2022-03-27]. Dostupné na: <https://www.aljazeera.com/news/2016/10/analysis-turkey-achieve-iraq-161013032856045.html>
16. AL JAZEERA NEWS. *Iraqi PM questions role of Turkey in unrest* [online]. 1. december 2016. [cit. 2022-03-26]. Dostupné na: <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/12/201212311575903731.html>

17. ARAS, D. Turkish-Syrian Relations Go Downhill. In *Middle East Quarterly*, [online]. Philadelphia: Middle East Forum, jar 2012, roč. 19, č. 2. s. 41-50. ISSN 1073-9467. Dostupné na: <https://www.meforum.org/3206/turkish-syrian-relations>
18. BANIHASHEMI, M. *Understanding the AKP's regional policy: An Iranian Perspective*, [online]. 2012 166 s. Dostupné na: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/53929/115/text>
19. BLEEK, P. C. – STEIN, A. Turkey and America Face Iran. In *Survival: Global Politics and Strategy* [online]. apríl – máj 2012, roč. 54, č. 2, s. 27-38. [cit. 2022-03-26]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00396338.2012.672701>
20. CALABRESE, J. Turkey and Iran. Limits of a Stable Relationship. In *British Journal of Middle Eastern Studies*. [online]. Spojené Kráľovstvo: Taylor & Francis, Ltd., 1998, roč. 25, č. 1 s. 75-94. ISSN 13530194. Dostupné na: www.jstor.org/stable/195848
21. CORNELL, S. What Drives Turkish Foreign Policy? In *Middle East Quarterly*, [online]. Philadelphia: Middle East Forum zima 2012, roč. 19, č. 1. s. 13-24. ISSN 1073-9467 Dostupné na: <https://www.meforum.org/3129/turkish-foreign-policy>
22. ČECH, Ľ. Turecká zahraničná politika v procese zmien. In *Journal of International Relations*, [online]. 2019. roč. 17, s. 5-23. ISSN 1336-1562. Dostupné na: https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/medzinarodne-vztahy/archiv/2019/1/MV_2019_1_5-23_Cech.pdf
23. DEMIR, I. *Turkey's Foreign Policy Towards the Middle East* [online]. Cambridge Scholars Publishing, 2017. 30 s. ISBN 1-4438-4360-1. [cit. 2022-03-26]. Dostupné na: https://www.academia.edu/32063957/Turkeys_Foreign_Policy_Towards_the_Middle_East?

24. DENNÍK SME. *Turecko spustilo novú ofenzívu proti Kurdom na severe Iraku* [online]. 18. apríl 2022 [cit. 2022-04.21]. Dostupné na: <https://svet.sme.sk/c/22887761/turecko-spustilo-novu-ofenzivu-proti-kurdom-na-severe-iraku.html>
25. DUMAN, B. Conservative Modernization of Central Right: The Place of JDP and Erdogan Leadership. In *European Journal of Social Sciences*, [online]. 2011, roč. 24, č. 2, 15 s. ISSN 1450-2267. Dostupné na: https://www.academia.edu/4793254/Conservative_Modernization_of_Central_Right_The_Place_of_JDP_and_Erdogan_Leadership
26. EBRAHIMI, N. Iran, Turkey and the Arab Revolutions. In *Iranian Review of Foreign Affairs*, [online]. 2012, roč. 3, č. 3, 87 s. ISSN 2008-8221. Dostupné na: <http://www.abdiekazemipur.com/wp-content/uploads/2013/06/3-Ebrahimi.pdf>
27. FILDES, H. (2011): Islam and Foreign Policy Making in Turkey, In *E-international relations*, [online]. 2011. 7 s. ISSN 2053-8626. Dostupné na: <http://www.e-ir.info/2011/07/26/islam-and-foreign-policy-making-in-turkey/>
28. INTERNATIONAL CRISIS GROUP. *Turkey and the Middle East: Abitions and Constraints*, [online]. 2010, Crisis Group Europe Report č. 203, 33 s. Dostupné na: https://www.files.ethz.ch/isn/114629/203_turkey_middle_east.pdf
29. KIRISÇI, K. *Turkey's Foreign Policy in Turbulent Times, Chailott Paper No.92* [online]. Institute for Security Studies, European Union, 2006, 98 s. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/26590578>
30. LARRABEE, F. S. Turkey's New Geopolitics. In *Survival* [online]. 2010, roč. 52, č. 2, 180 s. ISSN 1468-2699. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00396331003764686>
31. MARDIN, S. *Religion and Politics in Turkey* [online]. London, 2006, 208 s. [cit. 2022-03-12]. ISBN 9780203337349 Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683840500119478>

32. NEWSWEEK. *Between East and West* [rozhovor s Abdullahem Gülem]. 2010, 19. apríl, 60 s.
33. ÖNIŞ, Z. Multiple Faces of the „New“ Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique. In *GLODEM working paper series*, [online]. Istanbul: Koç University, apríl 2011, roč. 13, č. 1, s. 47-65. ISSN 0898-2937. Dostupné na: https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/it/v13i1/f_0021379_17750.pdf
34. ÖZCAN, N. A. – ÖZDAMAR, Ö. Uneasy neighbours: Turkish – Iranian Relations Since the 1979 Islamic Revolution. In *Middle East Policy*, [online]. 2010, roč. 17, č. 3, 101-117 s. ISSN 1475-4967. Dostupné na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.14754967.2010.00454.x/abstract>
35. POPE, H. Pax Ottomana? The Mixed Success of Turkey's New Foreign Policy. In *Foreign Affairs*, [online]. 2010, roč. 89, č. 6, s. 161–171. ISSN: 0015-7120. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/20788727>
36. RUBIN, M. Turkey, from Ally to Enemy. In *Commentary*, [online]. 2010, roč. 130. ISSN 0010-2601. Dostupné na: <https://www.commentary.org/articles/michael-rubin/turkey-from-ally-to-enemy/>
37. SINKAYA, B. *Turkey-Iran Relations after the JDP* [online]. Istanbul: Institut français d'études anatoliennes, 2019. 65 s. [cit. 2022-03-12]. ISBN 782362450754. Dostupné na: https://www.academia.edu/41637885/Turkey_Iran_Relations_after_the_JDP?email_work_card=title
38. SULEJMANOV A. V. Ideologija A. Davutoglu i vnešnjaja politika Turciji. [online]. In *Vestnik RUDN. Serija: Meždunarodnyje otnošenija*, 2015, č. 3, s. 135-143. [cit. 13.04.2022] Dostupné na: <https://cyberleninka.ru/article/n/ideologiya-a-davutoglu-i-vneshnyayapolitika-turtsii>

39. TASPINAR, O. *Turkey's Middle East Policies. Between Neo-Ottomanism and Kemalism* [online]. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2008. Dostupné na: <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=22209>
40. TAYEL, A. Syria rejects Arab League statement as Turkey says it has lost trust in Damascus [online]. In *Al Arabiya News*. Rijád: Middle East Broadcasting Center, 2011. Dostupné na: <http://www.alarabiya.net/articles/2011/08/28/164462.html>
41. TODAY'S ZANAM. *PM vows to build model partnership with Syria* [online]. 24. december 2009. Dostupné na: <http://www.todayszaman.com/news-196473-102-pm-vows-to-build-model-partnership-with-syria.html>
42. TOSUN, T. *The July 22 Elections: A Chart for the Future of Turkish Politics* [online]. 2007. č. 12, 80 s. Dostupné na: <https://www.insightturkey.com/file/1076/the-june-24-elections-on-political-change-and-the-future-of-turkey>
43. TURKISH DAILY NEWS. *Davutoğlu most successful Turkish minister, says poll* [online]. Istanbul: Demirören Media Group, 2010. [cit. 2022-03-21] ISSN 1300-0721. Dostupné na: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=davutoglu-most-successful-minister-says-poll2010-01-13>
44. TURKISH PRESS. *Relations with Iran – 2003* [online]. 5. február 2019. Dostupné na: <http://www.turkishpress.com/specials/2003/yir/iran.asp>
45. YARMOHAMMADIAN, H. Turkish-Iranian Relations: Prospects and Uncertainty. In *Political Studies of Islamic World Journal* [online]. jar 2017, roč. 6, č. 1, 33 s. ISSN 2676-3524. Dostupné na: <https://www.sid.ir/en/Journal/ViewPaper.aspx?ID=611395>

Prílohy

Príloha č. 1 – Mapa Blízkeho východu

ZDROJ: <https://www.ducksters.com/geography/middleeast.php>

Príloha č. 2 – Údaje o Turecku

Turecká republika

Oficiálny názov

slovensky: Turecká republika
turecky: Türkiye Cumhuriyeti
anglicky: Republic of Turkey

Hlavné mesto: Ankara (5,663 mil. obyv.)

Geografické údaje

Poloha: JV Európa a JZ Ázia, oblasť západne od Bosporského prielivu patrí geograficky do Európy. Turecko obklopujú Čierne, Marmarské, Egejské a Stredozemné more.

Rozloha: 783 562 km², 37. najväčšia krajina na svete (z toho 769 632 km² je pevnina a 13 930 km² je vodná plocha)

Profil: centrálna náhorná plošina Anatólie, pohoria na V a SV, nížiny pozdĺž morského pobrežia

Pobrežná línia: 7200 km

Najdlhšie rieky: Kizil Irmak 1180 km, Eufrat 1260 km

Najväčšie jazero: Van 3675 km²

Najvyšší vrch: Ararat (5137 m. n. m.)

Podnebie: mierne, horúce a suché letá, mierne a vlhké zimy. Vnútrozemské teplotné rozdiely.

Susedné štáty: Arménsko, Azerbajdžan, Bulharsko, Gruzínsko, Grécko, Irán, Irak, Sýria (najdlhšia spoločná hranica - 822 km)

Vláda

Štátne zriadenie: pluralitná republika s jednokomorovým parlamentom

Typ vlády:	republikánska parlamentná demokracia
Prezident:	Recep Tayyip Erdoğan (zvolený v roku 2014)
Premiér:	Binali Yıldırım (od roku 2019 bol úrad zrušený, právomoci prevedené na prezidenta)
Minister zahr. vecí:	Mevlüt Çavuşoğlu (november 2015)

Demografické údaje

Národnosť:	turecká
Populácia:	84,34 miliónov (2020)
Etnické skupiny:	Turci 72,5%, Kurdi 12,7%, ostatné menšiny 14,8%
Náboženstvo:	Islam 99,8 % (sunniti 90 %, ší'iti 10 %), ostatné 0,2 % - najmä kresťania a židia
Jazyky:	úradným jazykom je turečtina, kurdčina a arabčina
Úmrtnosť:	6,1 úmrtí na 1000 obyvateľov
Pôrodnosť:	18,28 narodených detí na 1000 obyvateľov

Priemysel a poľnohospodárstvo

Prírodné zdroje:	uhlie, železo, meď, chróm, antimón, ortuť, zlato, vápenec, magnezit...
Poľnohospodárstvo:	tabak, bavlna, obilie, olivy, cukrová trstina, citrusové plody, dobytok, lieskové orechy
Priemysel:	textilný, potravinársky, automobilový, banský (uhlie, chróm, meď, bór), oceľ, stavebníctvo, výroba papiera, spracovanie dreva

Ekonomika

HDP:	720,1 miliárd USD (2020)
Reálny rast:	1,794% (2020)
HDP per capita:	8 548 USD (2020)
Miera nezamestnanosti:	12%
Miera inflácie:	19,43%
Mena:	nová turecká líra (TRY) 1 TRY = 100 kuruş

ZDROJ:

<https://www.inflation.eu/en/inflation-rates/turkey/historic-inflation/cpi-inflation-turkey-2021.aspx>

<https://www.nationsonline.org/oneworld/turkey.htm>

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=>

Príloha č. 3 – Zoznam prezidentov Tureckej republiky od r. 1923

Parlamentný systém (1923-2018)

1. Mustafa Kemal Atatürk: (29. október 1923 - november 1938)
2. İsmet İnönü: (11. november 1938 - 22. máj 1950)
3. Celal Bayar: (22. máj 1950 - 27. máj 1960)
4. Cemal Gürsel: (10. október 1961 - 28. marec 1966)
5. Cevdet Sunay: (28. marec 1966 - 28. marec 1973)
6. Fahri Korutürk: (6. apríl - 6. apríl 1980)
7. Kenan Evren: (9. november 1982 - 9. november 1989)
8. Turgut Özal: (9. november 1989 - 17. apríl 1993)
9. Süleyman Demirel: (16. máj 1993 - 16. máj 2000)
10. Ahmet Necdet Sezer: (16. máj 2000 - 28. august 2007)
11. Abdullah Gül (28. august 2007 - 28. august 2014)
12. Recep Tayyip Erdoğan (28. august 2014 - 9. júl 2018)

Prezidentský systém (od r. 2018)

1. Recep Tayyip Erdoğan (9. júl - súčasnosť)

ZDROJ:

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_presidents_of_Turkey